

Kocatepe İslami İlimler Dergisi

Journal of Kocatepe Islamic Sciences

e-ISSN: 2757-8399

cilt/volume: 7 • sayı/issue 2 • (Aralık/December): 668-687

Hız. Peygamber'in Bilgisi Meselesi -Abdullah Sirâceddin Özelinde-

*The Issue of the Prophet's Knowledge -Abdullah Sirajuddin
in Particular-*

Mesut ÇAKIR

Dr. Öğr. Üyesi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Hadis
Anabilim Dalı

Asst. Prof. Dr., Fatih Sultan Mehmet Vakıf University, Faculty of Islamic Sciences, Department
of Hadith

İstanbul/Türkiye

mcakir@fsm.edu.tr orcid.org/0000-0002-0778-4157

Makale Bilgisi / Article Information

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 30.07.2024

Kabul Tarihi / Accepted: 25.10.2024

Yayın Tarihi / Published: 15.12.2024

Atıf: Çakır, Mesut. "Hz. Peygamber'in Bilgisi Meselesi -Abdullah Sirâceddin Özelinde-".
Kocatepe İslami İlimler Dergisi 7/2 (Aralık 2024), 668-687.
<https://doi.org/10.52637/kiid.1524526>

Cite as: Çakır, Mesut. "The Issue of the Prophet's Knowledge -Abdullah Sırajuddin in
Particular-". *Journal of Kocatepe Islamic Sciences* 7/2 (December 2024), 668-687.
<https://doi.org/10.52637/kiid.1524526>

İntihal/Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği
teyit edildi/This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a
plagiarism software.

Yayıncı/Publisher: Afyon Kocatepe University • <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kiid>•
kiid@aku.edu.tr

© Mesut ÇAKIR | Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 (CC
BY-NC) International License

Hz. Peygamber'in Bilgisi Meselesi -Abdullah Sirâceddin Özelinde-

Öz

Sünnetin dindeki yeri, İslâm dünyasında son birkaç asrın temel tartışma konularından biri olmuştur. Hadislerin güvenilirliği, bağlayıcılığı ve Hz. Peygamber'in otoritesi gibi başlıklar üzerinde yoğunlaşan tartışmalar içerisinde Allah Resûlü'nün bilgi kaynakları ve bilgisinin sınırları konusu da gündeme gelmiştir. Meselenin özünü Hz. Peygamber'in vahye muhatap olan bir beşer olması oluşturmaktadır. Sıradan bir insanın bilgi kaynakları ve bilgisinin sınırları belli bir noktada iken vahiy alan bir beşerin bilgi kaynaklarının ve özellikle bilgisinin sınırlarının tespiti kolay değildir. Resûlullah'ın vahiy alması başlı başına bilgi sınırlarını genişleten temel bir faktördür. Bu çerçevede; Kur'an'ın vahiy olduğunda Müslümanlar açısından herhangi bir şüphe olmamakla birlikte "Hz. Peygamber'e Kur'an dışında vahiy verilmiş midir; verilmişse bunun sınırları nedir; onun sahip olduğu bilgilerin tamamının kaynağı vahiy midir?" gibi sorulara cevaplar aranmıştır. Bu türden sorulara verilen cevaplar pratikte sünnetin algı ve anlaşılmasında, peygamber tasavvurunun şekillenmesinde belirleyici bir rol teşkil etmiştir. Zira her söylediğinin vahye dayalı bir tarafının olduğuna inanılan bir peygamber ile Kur'an dışındaki sözlerinin kaynağının çevresel etkilere dayalı olduğuna kanaat getirilen bir peygambere bakış, hadisleri algılamada farklılık oluşturacaktır. Hz. Peygamber'in bilgisi konusu bu makalede, bir bakış açısı vermesi açısından muasır âlimlerden Abdullah Sirâceddin'in (öl. 1422/2002) görüşleri ışığında incelenmiştir. Abdullah Sirâceddin tefsir, hadis ve diğer alanlarda çok sayıda eserler vermiş ve sair ilmî faaliyetleri ile de takdir toplamış son dönemde ismi öne çıkan âlimlerden biridir. Pek çok çalışması arasında Hz. Peygamber'e dair telif ettiği eserleri ile dikkat çeken Sirâceddin, Hz. Peygamber'in bilgisi konusuna *Seyyidünâ Muhammed* adlı eserinde özel bir yer vermiş, düşüncelerini çok sayıda âyet ve hadisle desteklemeye gayret etmiştir. Onun görüşlerini ve dayandığı delilleri incelemenin tartışmaya bir katkısı olacağını ummaktayız.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Hz. Peygamber, Sünnet, Bilgi, Abdullah Sirâceddin.

The Issue of the Prophet's Knowledge -Abdullah Sirajuddin in Particular-

Abstract

The place of Sunnah in religion has been one of the main topics of debate in the Islamic world in the last few centuries. Within the debates centered on the reliability and binding nature of hadiths and the authority of the Prophet, the issue of the sources of knowledge of the Messenger of Allah and the limits of his knowledge have also come to the fore. The essence of the issue is that the Prophet was a human being who was the addressee of revelation. While the sources of knowledge and the limits of knowledge of an ordinary person are at a certain point, it is not easy to determine the sources of knowledge and especially the limits of knowledge of a human being who receives revelation. The Messenger of Allah's receiving revelation is in itself a fundamental factor that expands the limits of his knowledge. In this framework, although there is no doubt for Muslims that the Qur'an is revelation, answers have been sought to questions such as whether the Prophet was given revelation other than the Qur'an, and if so, what are its limits, or whether revelation is the source of all the knowledge he has. In practice, The answers to such questions have played a decisive role in the perception and understanding of the Sunnah and in shaping the conception of the Prophet. This is because the perception of a prophet whose every utterance is believed to be based on revelation and the perception of a prophet whose utterances outside the Qur'an are believed to be based on environmental influences will create a difference in the understanding of hadiths. In this article, the issue of the Prophet's knowledge is analyzed in the light of the views of Abdullah Sirajuddin, one of the contemporary scholars, in order to give a perspective. Abdullah Sirajuddin is one of the most prominent scholars of the recent period who has written many works in the fields of tafsir, hadith and other fields and has also been appreciated for his other scholarly activities. Among his many works, Sirajuddin, who is especially notable for his works on the Prophet Muhammad, gave a special place to the issue of the Prophet's knowledge in his work *Sayyidunâ Muhammad* and he endeavoured

to support his thoughts with many verses and hadiths. We hope that analyzing his views and the evidence he relied on will contribute to the discussion.

Keywords: Hadith, Prophet, Sunnah, Knowledge, Abdullah Sirajuddin.

Giriş

Her şeyi mutlak olarak bilen yalnızca Allah'tır. Herhangi bir beşerin her bilgiye sahip olması söz konusu değildir. Peygamberler vahye muhatap olmaları hasebiyle diğer insanlardan çok daha farklı boyutta bilgilere sahip olurlar. Ancak onların da bilgilerinin bir sınırı vardır. Peygamberlik zincirinin son halkası olarak Kur'an'ı tebliğ ve tebyin vazifesini üstlenen Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem sadece dinle ilgili; itikat, ibadet ve ahlâka dair konuşmamış, günlük hayatın akışı içerisinde değişik konularda söz söylemiştir. Bazen geçmiş bir olayı bazen de gelecekte olacak bir hadiseyi haber vermiş, kimi zaman dünyanın yaratılışı kimi zaman da astronomi, ziraat ve tıbbâ dair hususlarda bilgiler vermiştir.

Hız. Peygamber'in tek bilgi kaynağının vahiy olmadığı ortadadır. Ümmî olmakla birlikte bir beşer olarak değişik insanlarla oturmakta, konuşmakta ve bu sayede bir bilgi aktarımı olmaktadır. Onun dinî konulardaki bilgisinin kaynağının vahiy olması peygamber olmasının zorunlu bir sonucudur. O, İslâm'ın tebliğinde ve ahkâmın tesisinde sürekli vahyin kontrolü altında olmuştur. Bu durum diğer hallerde de devam etmiş midir? Bir diğer ifade ile Resûlullah'ın dine taalluk etmeyen meselelerdeki söylediklerinin kaynağı da vahiy midir yoksa bu türden malumatlar Hız. Peygamber'in şahsî tecrübe ve bilgilenmesinin bir sonucu mudur? Şayet Hız. Peygamber'in bilgisinin Kur'an vahyi ile sınırlı olmadığı ve onun Allah tarafından pek çok konuda bilgi sahibi kılındığı kabul edilecek olursa dinî konularda olduğu gibi dinî konulara girmeyen meselelerin de belli ölçülerle bağlayıcılığı gündeme gelir. Aksi halde ise bu durum, ilgili husus sahih bir senedle nakledilmiş olsa bile: "Bu Hız. Peygamber'in kişisel değerlendirmesidir." şeklinde bir yoruma sebep olur. Konunun önem arz eden tarafı da burasıdır. Hız. Peygamber'in vahye dayalı bilgisi sadece Kur'an'la sınırlı olursa geleceğe dair verdiği haberler ile sağık, ziraat ve astronomi gibi konulardaki sözleri onun tecrübesine veya etraftan aldığı bilgiye dayanmış olacak ki bu takdirde böyle hadislerin sıhhatinin ötesinde içeriğinin isabetliliği de tartışmaya açılmış olur. Dolayısıyla Hız. Peygamber'in bilgisinin sınırlarının tespiti, hadislerin algılanmasında ve sünnetin bağlayıcılığının sınırlarının belirlenmesinde etkili bir unsur olarak durmaktadır.

Hız. Peygamber'in bilgisinin sınırlarına dair görüşlerin üç grupta toplandığını söylemek mümkündür. Bir görüşe göre onun vahye dayalı bilgileri Kur'an'la sınırlı olup Kur'an dışında bir vahiy mümkün değildir. Hind kıtasında Kur'âniyyûn olarak bilinen, Çerağ Ali (öl. 1312/1895), Seyyid Ahmed Han (öl. 1315/1898), Abdullah Çakrâlevî (öl. 1332/1914) ve Gulâm Ahmed Perviz (öl. 1405/1985) gibi temsilcilerin öncülüğünü yaptığı ekol, sünnet inkârcılığı zemininde sünnetin vahiy ile ilişkisini reddetmektedir. Arap dünyasında ise Tefvîk Sıdkî (öl. 1338/1920) ve Ebû Reyve (öl. 1389/1970) benzer düşüncede olan isimlerdir.¹ Ülkemizde de M. Said Hatiboğlu bu kanaate sahip olanlardan biridir. O, *Hız. Peygamber ve Kur'an Dışı Vahiy* adlı eserinde Hız. Peygamber'in Kur'an dışı vahiy almadığını ve gaybî bilgilerinin ancak Kur'an ile sınırlı olabileceğinin altını çizer. Hız. Peygamber'in, Kur'ânî vahiy olmadan muhiti haricindeki hadiseler şöyle dursun, kendi çevresindeki gıyabında cereyan eden şeyleri, söylenen sözleri, insanların zihinlerinden geçenleri dahi bilemeyeceğini vurgular ve Hız. Peygamber'in gıyabında cereyan eden sayısız hadiseleri şahsen bildiğini iddia etmenin onu beşer hüviyetinden çıkarmak olacağını söyler.² Ona göre, Kur'an'da hakkında bilgi verilmemiş geleceğe dair bir meselede Resûlullah'ın söylediği sözler onun tahmin ve içtihatlarıdır.³ Konu hakkında ikinci bir görüş Hız. Peygamber'in her şeyi mutlak biliyor olmasıdır. Bu düşüncenin önemli temsilcilerinden biri Ahmed Rızâ Hân'dır (öl.

¹ Faik Akcaoğlu, *Hız. Peygamber'in Kur'an Vahyi Dışında Bilgilendirilmesi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010), 124.

² Mehmed Said Hatiboğlu, *Hız. Peygamber ve Kur'an Dışı Vahiy* (Ankara: Otto Yayınları, 2009), 33.

³ Hatiboğlu, *Hız. Peygamber ve Kur'an Dışı Vahiy*, 137.

1340/1921). Hint alt kıtasında Birelvî cemaatinin kurucusu olan Rızâ Hân, Hz. Peygamber hakkında gayb bilgisinin sınırlı olduğunu söylemenin Hz. Peygamber'in değerini düşürdüğünü ifade eder ve Resûlullah'ın mutlak olarak gaybı bildiğini, bütün mevcudatın durumuna vâkıf olduğunu ve alemde hiçbir şeyin ona gizli kalmadığını ileri sürer. Ayrıca bu kanaatlere sahip olmayanların küfre girdiklerine hükmeder.⁴ Hz. Peygamber'in bilgisinin sınırları hakkında üçüncü görüş ise; onun vahye dayalı bilgisinin Kur'an'la sınırlı olmadığı, Allah'ın Kur'an dışında da ona vahyettiği ve gaybî ve değişik konulara dair birtakım bilgileri ona haber verdiği yönündedir. İslâm dünyasında öteden beri genel hâkim görüşün bu olduğu bilinmektedir. Elde bulunan usul ve fûrûa dair birçok eser bu minval üzere konuyu işlemektedir. Günümüz araştırmacılarından Mustafa Genç, *Sünnet-Vahiy İlişkisi* adlı çalışmasında; Hz. Peygamber'in doğrudan vahyin mesajlarını esas alan içtihatlarıyla vahye aykırı olmayan görüş ve beyanlarının, vahyin alanı içerisinde bir anlam ve yerde olduğunun söylenebileceğini ifade etmiştir.⁵ Yine Faik Akcaoğlu *Hz. Peygamber'in Kur'an Vahiyi Dışında Bilgilendirilmesi* isimli çalışmasında; gerek Kur'an-ı Kerim'in gerekse sahih hadislerin, Hz. Peygamber'in Kur'an dışında vahiy aldığı açıkça belirttiğini söylemiştir.⁶

Hz. Peygamber'in bilgisinin kaynakları ve sınırları konusunda ülkemizde de bazı araştırmalar yapılmıştır. Tespitlerimize göre Kemal Sözen, "Hz. Peygamber'in Bilgi Kaynakları" adlı tebliğinde bilginin kaynağı ve Hz. Peygamber'in Kur'an dışındaki bilgi kaynakları üzerinde durmuş;⁷ Bünyamin Erul, "Harput'lu Abdulhamit Hamdi Efendi ve Hz. Peygamber'in Bilgisine Dair Bir Risalesi" adlı makalesinde Abdülhamit Hamdi Efendi'nin görüşlerini değerlendirmiş;⁸ Ahmet Yıldırım, "Hz. Peygamber'in Bilgisi ve Bilgi Alanları" adlı makalesinde Hz. Peygamber'in bilgi alanları ve bunların kaynakları ile konuya dair farklı yaklaşımları ele almış⁹ ve İlyas Canikli, "Kur'an'a Göre Hz. Peygamber'in Bilgisinin Sınırları" adlı makalesinde belli başlıklar altında konuyu Kur'an ışığında incelemiştir.¹⁰ Bahsi geçen çalışmalar alana katkı sağlamakla birlikte büyük ölçüde Hz. Peygamber'in her şeyi bildiği fikrine eleştiri niteliği taşımaktadır.

Tefsir ve hadis başta olmak üzere pek çok konuda eseri olan son dönem âlimlerinden Abdullah Sirâceddin de Hz. Peygamber'in bilgisinin sınırlarına dair değerlendirmeleri olanlardan biridir. O, Allah Resûlü'nün Kur'an dışında da vahiy aldığı kanaatinde olup Hz. Peygamber'in çok geniş bir bilgiye sahip olduğunu dile getirmektedir. Sirâceddin pek çok âyet ve hadis ışığında konuyu uzunca izah etme yoluna gitmiştir. Onun görüşlerinin tetkik edilip ortaya koyduğu delillerin irdelenmesinin Hz. Peygamber'in bilgisinin sınırlarını anlamaya katkı sunacağı aşikardır. Abdullah Sirâceddin'in birikimi, faaliyetleri ve etkileri de düşünüldüğünde onun bu konu hakkındaki görüşlerinin tahlili bize göre bir kat daha önem kazanmaktadır. Ayrıca pek çok eseri içerisinde Hz. Peygamber'in şemâli, dindeki otoritesi ve sünnetinin konumu gibi mevzuları gündeme getirmesi ve onların üzerinde durması sebebiyle Sirâceddin özelinde konunun incelenmesi araştırmaya değer görülmektedir. Sirâceddin başka eserlerinde temaslarda bulunsa da konuyu asıl olarak *Seyyidünâ*

⁴ Bu ve diğer görüşleri için bk. Halid Zaferullah Daudi, *Şah Veliyyullah Dehlevî'den Günümüze Pakistan ve Hindistan'da Hadis Çalışmaları* (İstanbul: İnsan Yayınları, 1995), 246-249; Abdülhamit Birışık, "Hint Alt Kıtasında Hz. Peygamber'in Gayb Bilgisi Tartışmaları ve Tekfir", *İslam Düşüncesinde Gayb Problemi I Tartışmalı İlmî Toplantısı*, ed. Bedreddin Çetiner (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2003) 289-303.

⁵ Mustafa Genç, *Sünnet-Vahiy İlişkisi* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2005), 330.

⁶ Akcaoğlu, *Hz. Peygamber'in Kur'an Vahiyi Dışında Bilgilendirilmesi*, 667.

⁷ Kemal Sözen, "Hz. Peygamber'in Bilgi Kaynakları", *III. Kutlu Doğum Sempozyumu* (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınları, 2000), 47-81.

⁸ Bünyamin Erul, "Harput'lu Abdulhamit Hamdi Efendi (1830-1902) ve Hz. Peygamber'in Bilgisine Dair Bir Risalesi: Safvetu Efkarî'l-Ulemâ fi İsbâti İlmî Nebiyyinâ bi'l-Esmâ", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6 (2001), 1-19.

⁹ Ahmet Yıldırım, "Hz. Peygamber'in Bilgisi ve Bilgi Alanları", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7/2 (2003), 179-200.

¹⁰ İlyas Canikli, "Kur'an'a Göre Hz. Peygamber'in Bilgisinin Sınırları", *Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, 4/1 (2020), 6-32.

Muhammed adlı eserinde irdelemektedir. Bu çerçevede öncelikle müellif ve ilgili eseri kısaca değerlendirildikten sonra Sirâceddin'in Hz. Peygamber'in bilgisine dair görüşleri özetlenerek her biri ayrı ayrı tahlil edilecektir. Araştırmamızın amacı, Hz. Peygamber'in bilgisinin sınırlarını tespit değil; Abdullah Sirâceddin'in fikirleri üzerinden konuyu ele almaktır.

1. Abdullah Sirâceddin

Allâme, imam, şeyhülislâm, muhaddis, hâfız, fakih, müfessir ve ârif¹¹ vasıfları ile takdim edilen Abdullah Sirâceddin, 1343/1924'de Halep'te doğdu.¹² Babası döneminin ileri gelen âlimlerinden Muhammed Necîb Sirâceddin (öl. 1373/1954), annesi muhaddis ve fakih Ahmed el-Mektebî'nin (öl. 1342/1923) kerimesi Hatice Hanım'dır (öl. 1400/1980). Hz. Hüseyin soyundan olması sebebiyle nisbesi el-Hüseynî'dir. Küçüklüğünden itibaren Sirâceddin'i yanından ayırmayan babası Muhammed Necîb, onun yetişmesi ile yakından ilgilenmiştir. O, eğitimine Halep'te Süleyman Camii'ndeki mektepte başlamış, ardından Halep kalesi önündeki Sultaniye Camii medresesine dört yıl süreyle devam etmiş, burada Kur'ân-ı Kerîm, İslâmî ilimler, matematik ve nahiv gibi alanlarda dersler almıştır.¹³

Daha sonra Hüsreviyye Medresesine başlayan Sirâceddin'in, altı sene kadar süren eğitiminin akabinde mezuniyetinden birkaç ay öncesinde, medrese programında yasa ile yapılan değişiklikler sonucu yeni eklenen dersleri alması gerekmiş, bunun için ise diğer son sınıf öğrencileri gibi iki sınıf geriye getirilmesi üzerine medreseden ayrılmıştır. Ardından babasının yanına, Şâbâniyye Medresesi'ne geçmiş ve burada yoğun bir okuma faaliyetine başlamış, kendisi için oldukça verimli olan bu dönemde birçok eseri okumanın yanında bazı eserleri ve çok sayıda hadisi ezberlemiştir. Abdullah Sirâceddin bu süreçlerde İsâ el-Beyânûnî (öl. 1362/1943), İbrâhîm es-Selkînî (öl. 1367/1948), Muhammed Râgıb et-Tabbâh (öl. 1370/1951), Muhammed Saîd el-İdlîbî (öl. 1370/1951), Ahmed eş-Şemmâ' (öl. 1373/1953), Ahmed el-Kürdî (öl. 1373/1953), Muhammed Esad el-Abacî (öl. 1393/1973) gibi pek çok âlimden ders almıştır.¹⁴

Tedris hayatına yirmi yaşında Ebü'd-Dereceyn Camii'nde müderris olarak başlayan Abdullah Sirâceddin daha sonra sırasıyla Ma'hedü'l-'ulûmi's-şer'iyye ve es-Sâneviyyetü's-şer'iyye'de ders okutmuştur. Yirmi iki yaşına geldiğinde babasının isteği ile onun ders halkalarını devralmıştır. Bunun yanında Bankûsâ, Emevî ve Hamevî camilerinde talebelere özel ve halka açık dersler yapmıştır.¹⁵

1980'de Medine'ye gitmiş, burada kaldığı dört yıl içerisinde eser telifine ağırlık vermiştir. Halep'e tekrar döndüğünde ders okutmaya devam etmiş, geçirdiği fitik ameliyatının ardından nekâhet döneminden kurtulamayarak 20 Zilhicce 1422/4 Mart 2002 tarihinde vefat etmiştir.¹⁶

Abdullah Sirâceddin'in ilmî hayatının dikkat çeken bir tarafı da çok sayıda hadisi ezbere bilmesidir. O, *Kütüb-i sitte* yanında *et-Terğîb ve't-terhîb*, münşedler ile tefsir

¹¹ Nüreddin İtr, *Safahât* (Dimaşk: Dâru'r-Ru'ye, 1423/2002), 13.

¹² Abdullah Sirâceddin'in hayatı ve ilmî kişiliği hakkında müstakil eserler ve akademik çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalardan bazıları şunlardır: Ahmed b. Muhammed Serdâr, *İ'lâmü't-talebeti'n-nâcihin fî mâ 'alâ min esânîdi's-Şeyh Abdillâh Sirâceddin* (Halep: Dâru'l-Kelemi'l-'Arabî, 1414/1994); a.mlf, *Erba'üne hadîsen nebeviyyen bi-esânîdi's-Şeyh Abdillâh Sirâceddin min erba'üne kitâben* (Halep: Dâru'l-Kelemi'l-'Arabî, 1415/1995); Nureddin İtr, *Safahât min hayâti'l-İmâm Şeyhi'l-İslâm eş-Şeyh Abdillâh Sirâceddin el-Hüseynî radyallâhu anh* (Dimaşk: Dâru'r-Ru'ye, 1423/2002); Muhammed Muhyiddin Sirâceddin, "İthâfü'l-muhibbin bi-zikri menâkibi'l-İmâm eş-Şeyh Abdillâh Sirâceddin el-Hüseynî", *Srajalden* (29 Şubat 2024); İbrahim Hatiboğlu, "Abdullah Sirâceddin el-Hüseynî", *Hadis Tetkikleri Dergisi* 4/1 (2006), 225-229; Uğur Gözel, *Şeyh Abdullah Sirâceddin ve Suriye'nin Kuzeyinde Tasavvuf* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014); a.mlf, *Şeyh Abdullah Sirâceddin: Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri* (İstanbul: İlahiyat Kitap, 2023); Mohammed o Saadullah Saadullah, *Şeyh Abdullah Sirâceddin El-Hüseynî, Hayatı ve Hadis İlmindeki Yeri* (Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023). Ayrıca <http://www.srajalden.com> Abdullah Sirâceddin'in hayatı ve ilmî faaliyetlerinin yer aldığı, talebeleri tarafından kurulmuş bir internet sitesidir.

¹³ İtr, *Safahât*, 14-15.

¹⁴ İtr, *Safahât*, 20-29.

¹⁵ İtr, *Safahât*, 35.

¹⁶ İtr, *Safahât*, 94-109.

kitaplarındaki merfû ve mevkûf rivayetleri ezberlemiştir. Sirâceddin'i hadis hâfızı diye nitelendiren Nûreddîn Itr, ezberlediği hadislerin sayısının seksen bini bulduğunu ifade etmiştir.¹⁷ Eserlerinde hadisleri sıklıkla kullanması, naklettiği hadislerin kaynaklarını vermesi ve ilgili rivayetlerin sıhhati hakkında değerlendirme yapması bahsi geçen hadis birikimini bariz bir şekilde ortaya koymaktadır.

Ailesi, tahsil hayatı, istifade ettiği hocaları ve tedris faaliyeti bilinmese bile sadece eserleri incelendiğinde Abdullah Sirâceddin'in İslâmî ilimlerdeki ihtisası rahatlıkla anlaşılmaktadır. Eserlerinde meseleleri âyet, hadis ve önceki âlimlerin görüşleri ışığında edebî ve anlaşılır bir üslupla ele almakta, hemen her eserinde müşahede edilen bu yöntemi ile toplumun birçok kesiminin istifade edeceği eserler vücuda getirmiş bulunmaktadır. Eserleri, halka hitap eden tarafı olmakla birlikte ilmî eser olma hüviyetinden çıkmamıştır. İslâmî ilimlerin muhtelif alanlarına ait eserleri kendisi adına kurulan internet sitesi¹⁸ üzerinden değişik formatlarda (pdf/epub) ücretsiz olarak paylaşılma ile birlikte kaleme alınmalarından itibaren her biri müteaddid defalar basılmıştır. Abdullah Sirâceddin'in, tefsir, hadis, akaid, tasavvuf ve ahlaka dair eserleri bulunmaktadır. Belli başlı eserleri şunlardır:

Hedyü'l-Kur'ân'il-Kerîm ile'l-hucceti ve'l-burhân, Hedyü'l-Kur'âni'l-Kerîm ilâ ma'rifeti'l-avâlim ve't-tefekkür fi'l-ekvân, Tilâvetü'l-Kur'âni'l-mecîd, Havle tefsîri sûreti'l-Fâtîha, Havle tefsîri sûreti'l-Hucurât, Havle tefsîri sûreti Kâf, Havle tefsîri sûreti'l-İnsân, Havle tefsîri sûreti'l-'Alak, Havle tefsîri sûreti'l-Kevser, Havle tefsîri sûreti'l-İhlâs ve'l-Mu'avvizeteyn ba'dehâ, Şehâdetü lâ ilâhe illallâh Muhammedün Resûlullâh, Seyyidünâ Muhammedün Resûlullah, es-Salâtü 'ale'n-nebiy, Şerhu'l-Manzûmeti'l-Beykûniyye fî mustalahi'l-hadîs, el-Îmân bi 'avâlimi'l-âhirati ve mevâkifihâ, el-Îmân bi'l-melâiketi 'aleyhimüsselâm, es-Salâtü fi'l-İslâm, es-Siyâm, Menâsikü'l-hac ve yelîhâ ahkâmü ziyâreti'n-nebiyyi ve âdâbuhâ, et-Tekarrub ilallâhi te'âlâ, el-Hedyü'n-nebevî ve'l-irşâdâtü'l-Muhammediyye ilâ mekârimi'l-ahlâk ve mehâsini'l-âdâbi's-seniyye, Su'ûdü'l-akvâl ve raf'u'l-a'mâl, ed-Du'â fezâiluhû âdâbuhû mâ verade fi'l-münâsebâtü ve muhtelifi'l- evkât, el-Ed'îye ve'l-ezkârü'l-vârîde fî esnâi'l-leyli ve etrâfi'n-nehâr.

Bunların yayında Abdullah Sirâceddin'in ders ve sohbetlerinden kitaplaştırılarak yayımlanan "muhâdarât" başlığı altında eserleri de bulunmaktadır. Bazıları şunlardır:

Muhâdarât havle'l-isrâ ve'l-mî'râc, Muhâdarât havle hicretihî min Mekkete'l-Mükerreme ile'l-Medîneti'l-Münevvere, Muhâdarât havle 'âlemi'l-cenne, Muhâdarât havle mevâkifi seyyidünâ Resûlillâhi me'a'l-'âlem.

2. Abdullah Sirâceddin'in Hz. Peygamber'in Bilgisi Hakkındaki Görüşleri

Abdullah Sirâceddin'in Hz. Peygamber'in bilgisine dair değerlendirmeleri konuyu ayrıntılı bir şekilde ele aldığı *Seyyidünâ Muhammed* adlı eserindeki görüşleri çerçevesinde incelenecektir. Eserin tam adı *Seyyidünâ Muhammedün Resûlullah şemâilühü'l-hamîde ve hisâlühü'l-mecîde*'dir. İsminden de anlaşılacağı üzere eser, Hz. Peygamber'in şemâil ve ahlakını konu almaktadır. Abdullah Sirâceddin, eserin mukaddimesinde amacını "bir kısım şemâil konularını ve Resûlullah'ın yüce ahlakından bazılarını aklı başında olanlara hatırlatma, gaflette bulunanları uyarma ve bilmeyene de öğretme arzusu" olarak ifade etmiş ve Allah Resûlü'nün yolundan gidecek olanların öncelikle onun vasıflarını bilmesi gerektiğini belirtmiştir.¹⁹

Eser, şemâili bilmenin önemi ile başlar, Hz. Peygamber'in yüzünün nuru, teri ve kokusuna dair konular ile temiz oluşu, görme, duyma ve konuşmasındaki güzelliklere dair konularla devam eder. Cevâmiu'l-kelim özelliği olan kırk bir hadisin peşinden Hz. Peygamber'in aklı, bilgisi, kalbi ve nübüvvet mührü anlatılır. Hz. Peygamber'in pek çok açından güzel ahlakının başlıklar halinde dile getirildiği bölümlerin ardından ibadetleri ve belli başlı dua ve zikirleri üzerinde durulur. Geriye kalan bölümlerde ise; Hz. Peygamber'in nesebi, doğumu, mevlidinin kutlanması, yetişmesi, Allah tarafından korunması, ismet sıfatına

¹⁷ Itr, *Safahât*, 28.

¹⁸ <http://www.srajalden.com>, (Erişim 1 Haziran 2024).

¹⁹ Abdullah Sirâceddin, *Seyyidünâ Muhammed* (Halep: Mektebetü Dâri'l-Felâh, ts), 5.

giren bazı olayların izahı, sahâbenin Hz. Peygamber'e olan tazim ve muhabbeti gibi konulara yer verilir.

Abdullah Sirâceddin, *Seyyidünâ Muhammed* adlı eserinde Hz. Peygamber'in bilgisi konusuna özel bir yer ayırmıştır.²⁰ İlgili bölüme "Sınırlarını yalnızca Allah'ın bilebileceği kadar Resûlullah'ın bilgisinin genişliği ve bu bilgilerin çok yönlülüğü" diye bir başlıkla başlar. Giriş mahiyetinde Hz. Peygamber'in bilgisinin çok geniş olduğunu ve bunun sınırlarının bizler tarafından tespitinin mümkün olmadığını anlatır. Bu iddiasını sırasıyla; Hz. Peygamber'in Kur'an bilgisi, ona hikmetin verilmiş olması, gayba dair birtakım malumata sahip olması ve değişik varlıklara ait bilgileri olmak üzere dört ana başlık altında işler. Sistematik bir şekilde konuyu ele alan ve çok sayıda âyet ve hadise yer veren Sirâceddin, yer yer kısa cümlelerle de olsa değerlendirmelerde bulunur. Onun görüşleri, Hz. Peygamber'in bilgisinin sınırları ve bilgisinin genişliğini oluşturan etkenler üst başlıkları altında değerlendirilecektir.

2.1. Hz. Peygamber'in Bilgisinin Sınırları

Bu kısımda Hz. Peygamber'in bilgisinin sınırlarına dair Sirâceddin'in görüşleri incelenecektir. Konu, bilgisinin genişliği ve bilgisinin artıyor olması şeklinde iki başlık altında değerlendirilecektir.

2.1.1. Hz. Peygamber'in Bilgisinin Genişliği

Abdullah Sirâceddin'e göre, Hz. Peygamber insanların en bilgelisidir. Sahip olduğu bilgilerin sınırları insanlar tarafından bilinemeyecek ölçüde geniştir.²¹ Sirâceddin buna: "Allah, sana kitabı ve hikmeti indirmiş ve sana bilmediğin şeyleri öğretmiştir. Allah'ın sana lütfü çok büyüktür."²² mealindeki âyeti delil getirmekte ve âyetin مَا لَمْ تَكُنْ تَعْلَمُ kısımindaki "مَا" edatının umum ve şümül ifade ettiğini belirterek: "Sana bilmediğin şeyleri öğretmiştir." hükmü, Allah'ın diğer peygamberlere verdiği bilgilerin tamamını kapsamakla birlikte onlara vermediği bilgileri de içine alır demektedir.²³ Ayrıca o, şu iki rivayetle bu manayı desteklemek istemektedir: İbn Abbâs şöyle demiştir: "Allah Resûlü doğduğunda cennet görevlisi olan Rıdvan onun kulağına: 'Sana müjde ey Muhammed! Daha önce herhangi bir peygambere verilen bilgi mutlaka sana da verildi. Sen onların ilmi en çok ve kalbi en cesur olanısın.' demiştir."²⁴ Enes b. Mâlik'ten nakledildiğine göre de Hz. Peygamber bir defasında minberde iken ashaba: "İstediğiniz soruyu sorun, burada olduğum sürece sorduğunuz her şeyi haber vereceğim." buyurmuş ve sorulan sorulara cevaplar vermiştir.²⁵

Abdullah Sirâceddin'in bu konuda referans aldığı Nisâ sûresi 113. âyetindeki: "Sana bilmediğin şeyleri öğretmiştir." kısmı ile ilgili tefsirlere bakıldığında müfessirlerin âyeti iki şekilde tevil ettikleri görülür. Bir yoruma göre maksat, Kur'an ve şeriata dair bilgilerdir. Diğer yoruma göre, şeriat yanında muhtelif hususlar ile geçmiş ve geleceğe dair malumatlardır. Müfessirler genellikle bu görüşlerin her birine yer vermektedirler. Meselâ; Taberî (öl. 310/923) "öncekilerin ve sonrakilerin haberleri, olmuş ve olacak olan şeyler";²⁶ Mâtürîdî (öl. 333/944) "helal ve haram ile ahkama dair her şey ve diğer hususlar";²⁷ Zemahşerî (öl. 538/1144) "kalplerde olanlar, işlerin gizli yönleri veya din ve şeriat işleri";²⁸

²⁰ Sirâceddin, *Seyyidünâ Muhammed*, 130-166.

²¹ Sirâceddin, *Seyyidünâ Muhammed*, 130-131.

²² en-Nisâ 4/113.

²³ Sirâceddin, *Seyyidünâ Muhammed*, 131.

²⁴ Ebu'l-Abbâs Şihâbüddin Ahmed b. Muhammed b. Ebû Bekir el-Kastallânî, *el-Mevâhibü'l-ledünniyye bi'l-minahi'l-Muhammediyye*, nşr. Salih Ahmed eş-Şâmî (Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1425), 1/126.

²⁵ Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, *el-Câmi'u's-sahîh*, nşr. Muhammed Dîb el-Bugâ (Beyrut: el-Yemâme, 1407/1987), "De'avât", 35 (No. 6001); Ebu'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî, *el-Câmi'u's-sahîh*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, ts), "Fezâil", 137 (No. 2359).

²⁶ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, nşr. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî (Kahire: Dâru Hecer, 1422/2001), 7/480.

²⁷ Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. el-Mâtürîdî es-Semerikandî, *Te'vilâtu Ehli's-Sünne*, nşr. Mecdî Baslûm (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1426/2005), 3/359.

²⁸ Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Ahmed ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an hakâik-ı ğavâmizi't-tenzil ve 'uyûni'l-akâvîl fi vücûhi't-te'vil* (Beyrut: Daru'l-Kitabi'l-'Arabî, 1407/1987), 1/564.

Râzî (öl. 606/1210) "Kitap ve hikmetin hakikat ve sırlarına vakıf kılma veya öncekilerin haberleri ile korunmak için münafıkların çeşitli hile ve tuzakları";²⁹ Ebû Hayyân da (öl. 745/1344) "mana umumî olup Hz. Peygamber'in henüz bilmediği şeyler buna dahildir" demiştir.³⁰ Dile getirilen görüşlerin özeti mahiyetinde Âlûsî (öl. 1270/1854) şöyle söylemiştir:

"Bilmediği gizli işler, kalplerde olanlar, hile ve tuzak kuranların işlerini etkisiz kılacak şeyler veya dünya işleri ile şeriat hükümleri ya da öncekilerin ve sonrakilerin haberleri ya da bu söylenenlerin tamamı. Âyetteki "bilmediğin şeyleri", Kitap ve hikmete atfedenerlere göre de Allah Kitap ve hikmeti indirdi, Resûl'ünü sır ve hakikatlerine muttali kıldı, demektir."³¹

Sirâceddin'in anlayışının tefsirlere aykırı olmadığını, yukarıda bazılarında örnekler verilen birçok müfessirin de benzer şekilde âyeti yorumladıklarını görmekteyiz. Bununla beraber daha önceki herhangi bir peygambere verilen bilginin mutlaka Hz. Peygamber'e de verilmiş olduğuna dair rivayeti ise Sirâceddin, Kastallânî'den (öl. 923/1517) nakletmektedir. Kastallânî de, İbn Abbâs'a ait bu ifadeyi Ebû Bekir b. Âiz'in *Mevlid* isimli eserine dayandırmaktadır.³² Rivayet dönemi eserlerinde rastlayamadığımız ve sıhhati hakkında bir değerlendirme yapamadığımız rivayet hakkında Suyûtî (öl. 911/1505), İbn Dîhye el-Kelbî'nin (öl. 633/1235)'nin *et-Tenvîr fî mevlidi's-sirâci'l-münîr* adlı eserine "garîb" dediğini nakletmektedir.³³

2.1.2. Hz. Peygamber'in Bilgisinin Sürekli Artması

Abdullah Sirâceddin, Hz. Peygamber'in bilgisinin sabit olmadığını, bilgisinde sürekli bir artışın olduğunu dile getirmektedir.³⁴ Buna delil olarak: "*Rabbim! İlmimi arttır, de.*"³⁵ mealindeki âyet ile Hz. Peygamber'in gece uyandığında: "*Allah'ım ilmimi arttır.*"³⁶ diye dua ettiği ve değişik zamanlarda yaptığı dualar arasında: "*Allah'ım bana öğrettiklerini faydalı kıl, faydalı olanı öğret ve ilmimi arttır.*"³⁷ duasına yer verdiği rivayetlerini delil göstermektedir.

Abdullah Sirâceddin'in Hz. Peygamber'in ilminin sürekli artıyor olmasında delil olarak zikrettiği: "*Rabbim! İlmimi arttır, de.*" emrinin muhatabının Hz. Peygamber olduğu, âyetin sibakından anlaşılmaktadır. Müfessirler âyetteki ilmin ne olduğu konusunda iki ana görüş ortaya koyarlar. Bunlardan biri, "Kur'an ilmimi arttır"; diğeri de mutlak olarak "ilmimi arttır" şeklindedir. İlk tefsire göre Resûl-i Ekrem, Kur'an vahyinin devamını ve inen âyetlerin beyanı ile birtakım sırlarına vakıf olmayı istemiştir. İkinci tefsire göre genel olarak ilim talep etmiştir. Bu kanaate sahip olanların âyetin mutlak manasından hareket etmiş oldukları görülmektedir. Esasında her iki mana da mümkün gözükmemektedir ve bunun ötesinde bunlar birbirini nakzeden yorumlar değildir. Sirâceddin'in zikrettiği iki hadis de sahih olup onun

²⁹ Ebû Abdullah Fahreddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, 1420/1999), 11/216.

³⁰ Ebû Hayyân Muhammed b. Yûsuf b. Ali el-Endelüsî. *el-Bahru'l-muhît fi't-tefsîr*, nşr. Sıdkî Muhammed Cemil (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1420), 4/62.

³¹ Şihâbuddin Mahmûd b. Abdullah el-Hüseynî el-Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî fi tefsîri'l-Kur'ânî'l-Azîm ve's-seb'i'l-mesânî*, nşr. Ali Abdülbârî Atiyye (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415/1994), 3/139.

³² Kastallânî, *el-Mevâhibü'l-ledünniyye bi'l-minahi'l-Muhammediyye*, 1/126.

³³ Ebu'l-Fazl Celâleddin Abdurrahman b. Ebû Bekir es-Süyûtî, *el-Hasâisu'l-kübrâ* (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1405/1985), 1/84. Buradaki "garîb" değerlendirmesinin sened itibarıyla mi yoksa metin açısından mı olduğunu bilememekteyiz.

³⁴ Sirâceddin, *Seyyidünâ Muhammed*, 132.

³⁵ Tâhâ 20/114.

³⁶ Ebû Dâvûd Süleyman b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî, *Sünen*, nşr. Şuayb el-Arnaût - Muhammed Kâmil Karabellî (Beyrut: Dâru'r-Risâle el-'Âlemiyye, 1430/2009), "Edeb", 107 (No. 5061). Şuayb el-Arnaût (öl. 2016) hadis hakkında: "Hadisin Abdullah b. Velîd dışındaki râvilerinin Buhârî râvilerinden olduğunu, Abdullah b. Velîd için ise menfi ve müspet farklı değerlendirmelerin bulunduğunu ve neticede İbn Hacer'in hadise hasen dediğini" ifade etmektedir.

³⁷ Ebû İshâ Muhammed b. İshâ b. Sevrâ et-Tirmizî, *Sünen*, nşr. Ahmed Muhammed Şâkir - Muhammed Fuâd Abdülbâkî - İbrahîm Atve İvaz (Mısır: Matba'atü Mustafâ el-Bâbî el-Halebî, 1395/1975), "De'avât", 129 (No. 3599); İbn Mâce Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni, *Sünen*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (b.y.: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-'Arabiyye, Faysal İshâ el-Bâbî el-Halebî, ts), "Mukaddime", 23 (No. 251); "Du'â" 2 (No. 3833). Tirmizî hadis hakkında "hasen-garîb" demiştir. Şuayb el-Arnaût ise "isnadının zayıf olduğunu ancak hasen bir şahidinin bulunduğunu" belirtmiştir.

buradaki yaklaşımı ile âyetin genel anlamının ve hadislerin muhtevasının dışına çıkmadığı söylenebilir.

2.2. Hz. Peygamber'in Bilgisinin Genişliğini Oluşturan Unsurlar

Abdullah Sirâceddin, Hz. Peygamber'in bilgisinin genişliğini, Allah'ın ona pek çok bilgileri verdiğini ifade ettikten sonra, dört başlık altında değerlendirmektedir. Sirâceddin bunlarla, Hz. Peygamber'in bilgisinin genişliğini anlatmak istemektedir ki eserin tertibine göre bu hususlar şunlardır:

2.2.1. Kur'an Bilgisi

Abdullah Sirâceddin'e göre Allah, Hz. Peygamber'e Kur'an'ı indirmekle yetinmeyip onu Kur'an'ın sayısız sırlarına da vakıf kılarak pek çok malumatı bildirmiştir.³⁸ Bu durum ilk vahyin gelmesi ile başlamıştır. Kırk yıl boyunca içinde yaşadığı topluluğa herhangi bir âyet getirmemiş ümmî biri olan Hz. Peygamber'e ilk vahyin gelmesi ile birlikte artık o; vahyin mana, sır ve nurlarının verildiği ve vahiyle konuşan bir peygamber olmuştur.³⁹

Hz. Peygamber'in Kur'an bilgisinin kaynağı Allah'tır. Kur'an'ı bir başkasından almamıştır. *"De ki: Eğer Allah dileseydi, ben size onu okumazdım, Allah da size onu bildirmezdi. Ben sizin aranızda bundan (Kur'an'ın inişinden) önce (kırk yıllık) bir ömür yaşadım. Hiç düşünmüyor musunuz?"*⁴⁰ âyeti de bu konuyu açıklamaktadır. Onun Kur'an'a dair söylediği sözler, ileri seviye zekâ veya kültür gibi etkenlerle izah edilemez.⁴¹

Konuya bu ifadelerle giriş yapan Sirâceddin: "Kur'an, Allah tarafından Hz. Peygamber'e vahyedilmiş; ayrıca Allah, Resûl'üne Kur'an'ın okunuşundan ahkâmına, kelime, âyet ve surelere dair manalardan sırlara pek çok meseleyi öğretmiştir." demektedir⁴² ve ardından verdiği çok sayıda örnekle bu görüşünü izah etmektedir. O, Hz. Peygamber'in Kur'an bilgisine dair şu örnekleri vermektedir: Bir hadiste Allah Resûlü: *"Gece baskına uğrarsanız, 'hâ mîm lâ yunsarûn' deyin."* buyurmuştur.⁴³ Nu'mân b. Beşîr'in rivayetine göre ise Hz. Peygamber: *"Allah yeri ve gökleri yaratmadan iki bin yıl önce bir kitap yazdı ve onda Bakara sûresi'nin son iki âyetini indirdi. Bu iki âyetin üç gün boyunca okunmadığı eve şeytan yaklaşır."*⁴⁴ demiş, Ebu'd-Derdâ'dan gelen rivayette ise: *"Kehf sûresi'nin başından on âyet ezberleyen deccâlden korunmuştur."*⁴⁵ demiş ve bir başka rivayette de: *"Kehf sûresi'nin sonundan on âyet okuyan deccâlden korunmuştur."*⁴⁶ buyurmuştur. Ayıca Hz. Ali'nin rivayetine göre Hz. Peygamber: *"Kim cuma akşamı Kehf sûresi'ni okursa sekiz gün boyunca bu fitne deccâl bile olsa her türlü fitneden korunur."*⁴⁷ buyurmuştur. Yâsîn sûresi ilk âyetleri hakkında da İbn İshâk'ın nakline göre Allah Resûlü hicret sırasında Mekke'deki evinden çıkarken eline bir avuç toprak almış, bir yandan gözetleyen müşriklere toprak serperken öte yandan Yâsîn sûresi'nin ilk âyetlerini okumaya başlamıştır. Bu sayede Hz. Peygamber, müşriklerin arasından geçerek gitmiş, fakat onlar onu görememişlerdir.⁴⁸

³⁸ Sirâceddin, *Seyyidünâ Muhammed*, 134.

³⁹ Sirâceddin, *Seyyidünâ Muhammed*, 135.

⁴⁰ Yûnus 10/16.

⁴¹ Sirâceddin, *Seyyidünâ Muhammed*, 135-136.

⁴² Sirâceddin, *Seyyidünâ Muhammed*, 137.

⁴³ Ebû Dâvûd, "Cihad", 76 (No. 2597); Tirmizî, "Cihad", 11 (No. 1682). Şuayb el-Arnaût hadis hakkında "isnadı sahihtir" demiştir.

⁴⁴ Tirmizî, "Fezâilu'l-Kur'ân", 4 (No. 2882). Tirmizî hadis hakkında "hasen-garîb" demiştir.

⁴⁵ Ebû Abdullâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî, *Müsned*, nşr. Şuayb el - Arnaût, Âdil Mürşid vd. (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1421/2001), 36/43 (No. 21712); 45/526 (No. 27540); Müslim, "Müsâfirîn", 257 (No. 859); Ebû Dâvûd, "Melâhim", 14 (No. 4323).

⁴⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 45/508 (No. 27516). Şuayb el-Arnaût hadis hakkında "isnadı sahihtir" demiştir.

⁴⁷ Ebû Abdullâh Ziyâeddin Muhammed b. Abdülvâhid b. Ahmed el-Makdisî es-Sa'dî, *el-Ehâdisü'l-muhtâra ev el-Müstahrec mine'l-ehâdisi'l-muhtâra mim mâ lem yuharrichu'l-Buhârî ve Müslim fi Sahîhayhimâ*, nşr. Abdülmelik b. Abdullah b. Dehîş (Beyrut: Dâru Hadîr, 1420/2000), 2/50 (No. 430). Daha önceki kaynaklarda bulamadığımız hadis hakkında eseri neşreden Abdülmelik b. Abdullah, seneddeki üç râvi; Abdullah, babası Mus'ab ve dedesi Manzur hakkında herhangi bir malumat bulamadığını söyler.

⁴⁸ Ebû Muhammed Cemâlüddin Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyârî, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, nşr. Tâha Abdurrauf Sa'd (Beyrut: Dâru'l-Cil, 1411), 3/8-9.

Diğer bazı rivayetlerde Hz. Peygamber, Yâsîn sûresi'nin Kur'an'ın kalbi olduğunu,⁴⁹ akşam Duhân sûresi'ni okuyanın sabaha bağışlanmış olarak kavuşacağını,⁵⁰ Mülk sûresi'nin kabir azabından koruyacağını,⁵¹ Bakara sûresi'nin bereket oluşunu,⁵² Felak ve Nas sûrelerinin koruyucu olduğunu⁵³ bildirmiştir. İbn Abbâs'ın haber verdiği göre de; Nasr sûresi nazil olduğunda Allah Resûlü: "Bu sûre ile vefatımın yaklaştığı bildirilmiş oldu." demiştir.⁵⁴

Sirâceddin'in vermiş olduğu örneklerin her birinin muhtevası, kendisinin de üzerinde durduğu gibi Kur'an'ın zahirinden anlaşılacak veya içtihatla vakıf olunamayacak bilgilerdir.

Abdullah Sirâceddin Kur'an-ı Kerim'in pek çok bilgiyi barındırdığının, zahirinin ötesinde birtakım sırlarının da olduğunun özellikle altını çizmektedir. Bu noktada: "Biz o kitapta hiçbir şeyi eksik bırakmadık."⁵⁵ ile: "Sana bu kitabı; her şey için bir açıklama, doğru yolu gösteren bir rehber, bir rahmet ve Müslümanlar için bir müjde olarak indirdik."⁵⁶ mealindeki âyetleri delil olarak sıralamakta, ardından da merfû ve mevkûf şu rivayetlere yer vermektedir: İbn Mes'ud'dan nakledildiğine göre Resûlullah: "Kur'an yedi harf üzerine indirildi, her bir harfin zahiri ve batını vardır. Her bir harfin sınırı ve o sınıra giden bir yol vardır." buyurmuş;⁵⁷ Hz. Ali'den gelen rivayette ise: "O, Allah'ın sağlam ipidir ve hikmet dolu sözleridir. O, sırât-ı müstakîmdir. O Kur'an; arzu ve isteklerin bozmadığı, dillerin karışıklığa düşüremediği, ilim adamlarının kendisinden doyamadığı, fazla tekrarlamakla eskimeyen ve bıkkınlık vermeyen, hayranlık veren yönleri bitip tükenmeyen öyle bir kitaptır." diye Kur'an hakkında etraflıca malumat vermiştir.⁵⁸ İbn Abbâs: "Kur'an'da değişik konular ve incelikler vardır, açık ve gizli manaları vardır. Hayranlık veren yönleri bitmez ve onun nihayetine ulaşamaz."⁵⁹ demiştir. İbn Mes'ud da: "Öncekilerin ve sonrakilerin bilgisini elde etmek isteyen Kur'an okusun."⁶⁰ derken Hz. Ali: "Fâtiha sûresi hakkında bildiklerimi söyleyecek olsam yetmiş deve yükü kitap yazarım." demiştir.⁶¹

⁴⁹ Tirmizî, "Fezâilu'l-Kur'ân", 7 (No. 2887). Tirmizî hadis garîb olduğunu ifade ettikten sonra râvilerinden Hârûn Ebû Muhammed'in meçhul olduğunu söylemiştir.

⁵⁰ Ebû Ya'lâ Ahmed b. Ali b. el-Müsennâ et-Temîmî el-Mevsilî, *Müsned*, nşr. Hüseyin Selim Esed (Dımaşk: Dârü'l-Me'mûn li't-Türâs, 1404/1984), 11/105 (No. 6232); Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali el-Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân*, nşr. Abdulâlî Abdulhamîd Hâmid (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1423/2003), 4/104 (No. 2247). Hadis hakkında; *Müsned*'i neşreden Hüseyin Selim Esed ile *Şu'abü'l-îmân*'ı neşreden Abdulâlî Abdulhamîd "isnadı zayıf" demişlerdir.

⁵¹ Tirmizî, "Fezâilu'l-Kur'ân", 9 (No. 2890). Tirmizî hadis hakkında "hasen garîb" demiştir.

⁵² Müslim, "Müsâfirîn", 252 (No. 804).

⁵³ Ebû Dâvûd, "Edeb", 109 (No. 5082); Tirmizî, "De'avât", 117 (No. 3575). Tirmizî hadis hakkında "hasen-sahih-garîb" ifadesini kullanmış, Şuayb el-Arnaût ise "hasen" değerlendirmesinde bulunmuştur.

⁵⁴ Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman b. el-Fadl b. Behram ed-Dârimî, *Müsnedü'd-Dârimî*, nşr. Hüseyin Selim Esed ed-Dârânî (Riyad: Dârü'l-Muğni, 1421/2000), "Mukaddime", 14 (No. 80). *Müsned*'i neşreden Hüseyin Selim hadis hakkında "isnadı sahihtir" demiştir.

⁵⁵ el-En'âm 6/38.

⁵⁶ en-Nahl 16/89.

⁵⁷ Ebû Ya'lâ, *Müsned*, 9/80 (No. 5149); Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme el-Ezdi et-Tahâvî, *Şerhu müşkili'l-âsâr*, nşr. Şuayb el-Arnaût (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1415/1994), 8/109 (No. 3095). *Müsned*'i neşreden Hüseyin Selim Esed "isnadı sahihtir" derken *Şerhu müşkili'l-âsâr*'ı neşreden Şuayb el-Arnaût ise hadis "hasen veya sahih" olduğunu ifade eder.

⁵⁸ Tirmizî, "Fezâilu'l-Kur'ân", 14 (No. 2906). Tirmizî, isnadında meçhullüğün bulunduğunu ve râvilerinden Hâris hakkında da tenkitlerin olduğunu söylemiştir.

⁵⁹ Ebu'l-Fazl Celâleddin Abdurrahman b. Ebû Bekir es-Süyûtî, *el-İtkân fi 'ulûmi'l-Kur'ân*, nşr. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahîm (Beyrut: el-Hey'etü'l-Mısriyye, 1394/1974), 4/226. Suyûtî'nin İbn Ebû Hâtim'den yapmış olduğu nakle önceki ulaşılabildiğimiz İbn Ebû Hatim'in eserlerinde rastlayamadık.

⁶⁰ Ebu'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî, *Mu'cemu'l-kebir*, nşr. Hamdî Abdulmecîd es-Selefi (Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1415/1994), 9/136 (no. 8666). Heysemî hadis hakkında "sahih" değerlendirmesinde bulunmuştur. bk. Ebu'l-Hasan Nureddin Ali b. Ebû Bekir b. Süleyman el-Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid ve menba'u'l-fevâid*, nşr. Hisamüddin el-Kudsî (Kahire: Mektebetü Kudsi, 1414/1994), 7/165 (no. 11667).

⁶¹ Suyûtî, *el-İtkân*, 4/230. Suyûtî'nin bu nakli hakkında muasır âlimlerden Muhammed Hüseyin ez-Zehabi (öl. 1977): "Hz. Ali'ye nispet edilen bu sözün zannımca aslı yoktur." demektedir. bk. Muhammed Hüseyin ez-Zehabi, *et-Tefsîr ve'l-müfessirîn* (Kahire: Mektebetü Vehbe, ts), 1/68. Sıhhati hakkında başka bir bilgiye

Son olarak Sirâceddin: “Günümüze kadar âlimler Kur’an mefhumunun deryasında büyük uğraşlar verdiler, pek çok sözler söyleyip kıymetli eserler yazdılar. Ancak netice itibarıyla Kur’an’ın mana ve sırlarının deryası aşılamadı.” diyerek Ragıb el-İsfahânî (öl. 502/1108), Ebû Bekir İbnü’l-Arabî (öl. 543/1148) ve Zerkeşî (öl. 794/1392) gibi âlimlerin eserlerinden örnekler vermekte ve bahsi geçen müelliflerin Kur’an ilimlerinin çokluğuna işaret ettiklerini dile getirmektedir.⁶² Mesela bunlardan Zerkeşî: “Öncekilerin ve sonrakilerin bilgisi Kur’an’da vardır. Sadece Allah’ın anlayış verdiği kimseler bunlara vakıf olabilirler.” demiştir.⁶³

Abdullah Sirâceddin’in son kısımda değindiği gibi günümüze kadar Kur’an’ı anlamaya yönelik başta tefsirler olmak üzere sayısız eserler telif edilmiştir. Ciltler dolusu yorumlar “Kur’an şimdi anlaşıldı.” cümlesini kurmaya yetmemiştir. Bununla birlikte Sirâceddin’in naklettiği çok sayıda hadiste Kur’an’ın zahirinden anlaşılacak bilgileri bizzat Hz. Peygamber’in vermiş olduğu görülmektedir. Sirâceddin’in Kur’an’da her bilginin varlığına delil olarak getirdiği: “*Biz o kitapta hiçbir şeyi eksik bırakmadık.*”⁶⁴ mealindeki âyette geçen “kitap” hakkında müfessirler iki farklı görüş dile getirmişlerdir. İbn Abbâs’tan nakledilen ve Katâde (öl. 117/735) ile İbn Zeyd’in de (öl.182/798) benimsediği görüşe göre maksat, levh-i mahfûzdur. İbn Abbâs’tan nakledilen bir başka görüşe göre ise maksat, Kur’an’dır.⁶⁵ Mâverdi (öl. 450/1058), cumhurun kanaatinin “Kur’an” olduğunu belirtmiş,⁶⁶ Râzî de bunu uzun bir şekilde açıklamıştır.⁶⁷ İbn Âşur (öl. 1393/1973) ise doğru olan görüşün “levh-i mahfûz” olduğunu söylemiştir.⁶⁸ Abdullah Sirâceddin’in âyete yaklaşımının bazı müfessirler tarafından benimsendiğini görmekteyiz. Âyetin delaletinin yanı sıra müellifin akabinde verdiği misaller onun görüşünü destekler niteliktedir.

2.2.2. Hikmet Bilgisi

Abdullah Sirâceddin, Hz. Peygamber’in bilgisinin genişliğini oluşturan unsurlar arasında hikmeti de ele almaktadır. Ona göre Kur’an’da indirildiği ifade edilen hikmetten maksat Hz. Peygamber’in sünnetidir. Dolayısıyla Kur’an gibi sünnet de indirilmiştir ve sünnet vahiy kaynaklıdır. O: “*Allah, sana kitabı ve hikmeti indirdi.*”⁶⁹ ve: “*Siz evlerinizde okunan Allah’ın âyetlerini ve hikmeti hatırlayın. Şüphesiz Allah en gizli şeyi bilendir, hakkıyla haberdardır.*”⁷⁰ mealindeki âyetleri zikrettikten sonra Hasan el-Basrî (öl. 110/728), Katâde ve Mukâtil b. Hayyân (öl. 150/767) gibi tâbiînin cumhuruca göre hikmetten maksadın sünnet olduğunu,⁷¹ İmâm Şâfiî’nin (öl. 204/820) bunu açıkça dile getirdiğini⁷² ve İbn Kesîr’in de (öl. 774/1373) tefsirinde ilgili âyetleri bu manada yorumladığını belirtir.⁷³

Abdullah Sirâceddin’in gündeme getirdiği: “*Allah, sana Kitabı ve hikmeti indirdi.*”⁷⁴ mealindeki âyette geçen kitabın “Kur’an” olduğu hususunda ittifak olmakla birlikte hikmet

---

rastlayamadığımız bu söz hakkında, Muhammed Hüseyin ez-Zehabî’nin değerlendirmesini dikkate almakla birlikte hadis değerlendirme kriterleri açısından araştırmaya tabi tutmadan nihai bir karar vermemek gerektiğini düşünüyoruz.

⁶² Sirâceddin, *Seyyidünâ Muhammed*, 142.

⁶³ Ebû Abdullah Bedreddin Muhammed b. Bahâdır b. Abdullah et-Türkî el-Misrî ez-Zerkeşî, *el-Burhân fi ‘ulûmi’l-Kur’ân*, nşr. Muhammed Ebu’l-Fadl İbrahîm (Dâru İhyâi’l-Kütübîl-‘Arabiyye, 1376/1957), 2/181.

⁶⁴ el-En’âm 6/38.

⁶⁵ İbnü’l-Cevzî, Cemaleddin Ebû’l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed, *Zâdü’l-mesîr fi ‘ilmi’t-tefsîr*, nşr. Abdürrezzak el-Mehdî (Beyrut: el-Mektebetü’l-İslâmî, 1422), 2/26.

⁶⁶ Ebû’l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb el-Mâverdi, *en-Nüket ve’l-‘uyûn*, nşr. es-Seyyid b. Abdumaksud b. Abdurrahîm (Beyrut: Dâru’l-Kütübîl-‘İlmiyye, ts), 2/112.

⁶⁷ Râzî, *Mefâtihu’l-ğayb*, 12/526.

⁶⁸ Muhammed et-Tâhir b. Âşûr et-Tûnisî, *et-Tahrîr ve’t-tenvîr* (Tunus: ed-Dâru’t-Tûnisîyye, 1984), 7/217.

⁶⁹ en-Nisâ 4/113.

⁷⁰ el-Ahzâb 33/34.

⁷¹ Sirâceddin, *Seyyidünâ Muhammed*, 143.

⁷² bk. Ebû Abdullah Muhammed b. İdrîs eş-Şâfiî, *Risâle*, nşr. Ahmed Muhammed Şakir (Mısır: Matba’atü Mustafâ el-Bâbî el-Halebî, 1357/1938), 32, 78.

⁷³ Ebû’l-Fidâ İsmâîl b. Ömer b. Kesîr el-Kuraşî ed-Dimeşkî, *Tefsîrul-Kur’âni’l-Azîm*, nşr. Sâmî b. Muhammed Selâme (Riyad: Dâru Taybe, 1420/1999), 2/410.

⁷⁴ en-Nisâ, 4/113.

farklı anlamlarda yorumlanmıştır. Müfessirler genel itibariyle âyetteki hikmeti; nübüvvet, sünnet, vahyi anlama melekesi, tefekkür kabiliyeti ve benzeri anlamlarda tefsir etmişlerdir. Sirâceddin ise hikmeti sünnet olarak kabul etmiştir. Esasında hikmete verilen anlamların her biri diğerlerinden pek de farklı değildir. Hikmeti, vahyi anlama melekesi veya tefekkür kabiliyeti ya da benzer bir başka anlamda alsak bile Hz. Peygamber'in izah ve ifadeleri hikmetin bir neticesi olacaktır.

Sirâceddin ayrıca: "*Allah, sana kitabı ve hikmeti indirdi.*"⁷⁵ mealindeki âyet hakkında: "Muhakkik ulemanın çoğunun belirttiği üzere sünnet de vahiy ile verilmiştir." demektedir.⁷⁶ Ayrıca: "*O, arzusuna göre konuşmaz.*"⁷⁷ mealindeki âyetin de buna delalet ettiğini, âyette geçen "nutk" kelimesinin "tilâvet"ten daha genel olup buradaki konuşmanın sadece Kur'an olmadığını, Allah Resûlü'nün bütün konuşmalarını kapsadığını söylemektedir.⁷⁸

Sirâceddin, sünnetin vahiy ile verildiğine delil olarak: "*Dikkat ediniz bana kitap ve bir o kadar daha verildi.*"⁷⁹ hadisi ile Hassân b. Atıyye'nin (öl. 130/748): "Cebrail Kur'an'ı indirdiği gibi sünneti de indirmiş, Kur'an'ı öğrettiği gibi sünneti de öğretmiştir."⁸⁰ sözünü naklettikten sonra iki rivayet zikreder:

"Ebû Saîd el-Hudrî'nin bildirdiğine göre bir defasında Hz. Peygamber: "*Ümmetim konusunda en çok korktuğum şey dünya süsünün ve ziynetlerinin onlara açılmasıdır.*" buyurmuş, bir adam da: "Hayır, şer mi getirir?" diye sormuş fakat Resûlullah cevap vermeyip sükût etmişti. Ebû Saîd: "Anladık ki ona vahiy geliyordu, sonra yüzündeki terleri silmeye başladı ve: '*Soru soran nerede?*' diye sordu ardından: '*Hayır şer getirmez ancak...*' diye sözlerine devam etti." demiştir.⁸¹

"Ya'lâ b. Ümeyye'nin bildirdiğine göre Ci'râne'de iken Allah Resûlü'ne, koku sürünmüş bir halde umre için ihrama giren kişinin durumu sorulmuş, Hz. Peygamber bir müddet sükût etmiş ardından yüzünün kızardığı ve bir horlama halinin olduğu görülmüş ve bu halin geçmesiyle birlikte: '*Soru soran nerede, elbisenden bu kokuyu gider. Üzerindeki cübbeyi çıkar. (İhram giy) ve haccında ne yaptıysan umrende de onu yap.*' buyurarak soruya cevap vermiştir."⁸²

Abdullah Sirâceddin'in sünnetin vahiy kaynaklı olduğuna delil olarak zikrettiği: "*O, arzusuna göre konuşmaz.*"⁸³ mealindeki âyet hakkında farklı görüşler vardır. Kastedilen konuşma "yalnızca Kur'an mıdır yoksa diğer konuşmaları da bu kapsamda mıdır?" şeklindeki tartışmaları Râzî zikretmiş ve farklı görüşleri değerlendirmiştir.⁸⁴ Diğer tefsirlerde de benzeri durum söz konusudur. Bahsi geçen konuşmayı Kur'an olarak anlayanların âyetin siyak ve sibakını da dikkate aldıkları gözükmektedir. Âyeti mutlak ele alanların ise âyete daha geniş bir anlam verdikleri anlaşılmaktadır. Sonuç itibariyle Sirâceddin'in savunduğu görüşü dile getiren müfessirler de bulunmaktadır. Âyet, Sirâceddin'in anladığı şekilde tefsir edilmeye müsait gözükmektedir.

2.2.3. Gayb Bilgisi

Geçmişte olan olaylar, gelecekte olacak olan hadiseler, zihindeki düşünceler, melek ve ahiret alemi gibi hususları içine alan gayb bilgisinin tanımı "gözlerden gizli kalan" şeklinde yapılmıştır.⁸⁵ Hiç şüphe yok ki mutlak olarak gaybı Allah bilir. Abdullah Sirâceddin de mutlak gayb bilgisinin Allah'a ait olduğunu ifade ettikten sonra Hz. Peygamber'e gayba dair bilgiler

⁷⁵ en-Nisâ, 4/113.

⁷⁶ Sirâceddin, *Seyyidünâ Muhammed*, 144.

⁷⁷ en-Necm 53/3.

⁷⁸ Sirâceddin, *Seyyidünâ Muhammed*, 144-145.

⁷⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 28/410 (No. 17174); Ebû Dâvûd, "Sünnet", 6 (No. 4604). Şuayb el-Arnaût hadis hakkında "isnadı sahihtir" demiştir.

⁸⁰ Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali Beyhakî, *el-Medhal ilâ 'ilmi's-sünen*, nşr. Muhammed Avvâme (Cidde: Dâru'l-Minhâc-Dâru'l-Yüsr, 1437/2017), 1/83.

⁸¹ Buhârî, "Zekât", 46 (No. 1396); "Rikâk", 7 (No. 6063); Müslim, "Zekât", 123 (No. 1052).

⁸² Buhârî, "Hac", 16 (No. 1463); "Umre", 10 (No. 1697); Müslim, "Hac", 6 (No. 1180).

⁸³ en-Necm 53/3.

⁸⁴ Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 28/235-237.

⁸⁵ Ebû's-Seâdât Mecdüddin el-Mübârek b. Esîrüddin Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî, *en-Nihâye fi garîbi'l-hadîs ve'l-eser*, nşr. Tâhir Ahmed Zâvî-Mahmûd Ahmed et-Tanâhî (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1399/1979), 3/399.

verildiğini örneklerle anlatmaktadır. Ona göre: “O, gaybı bilendir. Hiç kimseye gaybını bildirmez. Ancak seçtiği resûller başka (Onlara bildirir.). Fakat O, Resûl’ün önünde ve arkasında gözetleyici (melek)ler yürütür ki resûllerin, Rablerinin vahiylerini tebliğ ettiklerini bilsin.”⁸⁶ mealindeki âyetlerde belirtildiği üzere Allah bazı meseleleri dilediği peygamberlerine bildirebileceği gibi Hz. Peygamber’e de gaybe dair malumat vermiştir.⁸⁷ Mesela Kur’an’da: “Hani Peygamber, eşlerinden birine gizli bir söz söylemişti. Fakat eşi o sözü (başkasına) haber verip Allah da bunu Peygamber’e bildirince, Peygamber bunun bir kısmını bildirmiş, bir kısmından da vazgeçmişti. Peygamber, bunu ona (sırrı açıklayan eşine) haber verince o: ‘Bunu sana kim bildirdi?’ dedi. Peygamber: ‘Bunu bana, hakkıyla bilen ve hakkıyla haberdar olan Allah haber verdi.’ dedi.”⁸⁸ âyeti bunun bir örneğidir.

Abdullah Sirâceddin’in zikrettiği âyetlerden ilkindeki “seçtiği resûller” ifadesinden maksat hakkında Mâverdî, Cebrâil ve peygamberler şeklinde iki görüş olduğunu belirtmiş;⁸⁹ İbn Kesîr de âyetin, meleklerin ve insanların resûllerini içine alan umumî bir manasının olduğunu ifade etmiştir.⁹⁰ Diğer âyetteki “ve ezhrahullâhu ‘aleyhi=Allah da bunu peygambere bildirince” ifadesini müfessirler: “(Konuşulanlardan) Allah, Resûl’ünü muttali kıldı.” şeklinde tefsir etmişlerdir.

Sirâceddin, giriş mahiyetinde dile getirdiği yukarıdaki âyetlerin ardından Hz. Peygamber’in Kur’an dışında gaybe dair bilgisinin olduğunu örneklerle izah etmeye çalışmıştır.⁹¹ Bu noktada bazı sahâbîlerin ifadelerine yer vermektedir. Mesela Hz. Ömer şöyle demiştir: “Bir gün Hz. Peygamber kalkıp onlara yaratılışın en başından cennetliklerin cennete cehennemliklerin de cehenneme girmesine kadar olan şeylerden haber verdi. Ancak bunları ezberleyen ezberledi unutan unuttu.”⁹² Huzeyfe b. Yemân ise: “Allah Resûlü kıyamete kadar olacak hiçbir şeyi eksik bırakmadan haber verdi. Anlayan anladı, anlamayan anlamadı. Nasıl ki insan uzun süre görmediği birini daha sonra görünce tanıyabiliyorsa ben de o anlatılanlardan unuttuğum bazı şeyleri görüp hatırlıyorum” demiştir.⁹³ Amr b. el-Ahtab’ın rivayetinde de; Hz. Peygamber bir gün sabah namazını kıldırıp minbere çıkmış ve öğle namazına kadar anlatmaya devam etmiş, sonra öğleni kıldırıp ikindiye kadar, ardından ikindiye kıldırıp güneş batana kadar konuşmasına devam etmiş ve bu sürede kıyamete kadar olacak şeyleri haber vermiştir.⁹⁴ Bir başka rivayette ise Huzeyfe: “Arkadaşlarım ‘unuttular mı yoksa unutmuş mu görünüyorlar?’ bilmiyorum. Allah’a yemin olsun ki Resûlullah kıyametin kopmasına kadar fitne başlarından üç yüzden fazla kimseyi isim, baba ve kabile adlarıyla birlikte bize söyledi.” demiştir.⁹⁵

Huzeyfe b. Yemân’ın: “Allah Resûlü kıyamete kadar olacak hiçbir şeyi eksik bırakmadan haber verdi.” ifadesi mutlak değildir. Verilen bilgilerin çokluğunu belirten bir cümle olarak değerlendirmek daha isabetli olacaktır. Hz. Süleyman kıssasında Belkis hakkında “kendisine her şeyden verilmiş”⁹⁶ mealindeki âyet de böyledir. Nasıl ki bu âyet “ihtiyacı olan pek çok şey verilmiş” şeklinde anlaşılmış ise Huzeyfe b. Yemân’ın ifadesini de “Müslümanları ilgilendiren pek çok mesele” şeklinde anlamak daha doğrudur.⁹⁷

Abdullah Sirâceddin gaybî bilgilere örnek olarak mi’rac, cennet ve cehennem gibi konulara dair Hz. Peygamber’in verdiği haberleri de zikretmektedir. Verdiği bazı misaller

⁸⁶ el-Cin 72/26-27.

⁸⁷ Sirâceddin, *Seyyidünâ Muhammed*, 147.

⁸⁸ et-Tahrîm 66/3.

⁸⁹ Mâverdî, *en-Nüket ve'l-uyûn*, 6/122.

⁹⁰ İbn Kesîr, *Tefsîrul-Kur’ânîl-Azîm*, 8/247.

⁹¹ Sirâceddin, *Seyyidünâ Muhammed*, 147.

⁹² Buhârî, “Bed’ü’l-halk”, 1 (No. 3020).

⁹³ Buhârî, “Kader”, 3 (No. 6230); Müslim, “Fiten”, 23 (No. 2891).

⁹⁴ Müslim, “Fiten”, 25 (No. 2892).

⁹⁵ Ebû Dâvûd, “Fiten”, 1 (No. 4243). Şuayb el-Arnaût hadis hakkında, râvilerden Abdullah b. Ferrûh el-Horâsânî sebebiyle “isnadı zayıftır” demiştir.

⁹⁶ en-Neml 27/23.

⁹⁷ Muhammed Enver Şâh Keşmîrî, *Feyzu’l-bârî ‘alâ Sahîhi’l-Buhârî*, nşr. Muhammed Bedr-i Âlem Mirâtî (Beirut: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1426/2005), 6/298.

şöyledir: Hz. Peygamber mi'racta yedi kat semayı kat etmiş, oralarda değişik peygamberlerle görüşmüş ve sidretü'l-müntehâya ulaşmıştır. Başından sonuna mi'rac hadisesinde Hz. Peygamber ulvî makamlara ve muhtelif tecellilere muhatap olmuştur. Ayrıca Hz. Peygamber, kürsü ve arş gibi kavramlar hakkında da bilgiler vermiştir.⁹⁸ Ebû Zerr'in: "Kürsü nedir?" sorusuna Allah Resûlü: "Kürsünün yanında yedi kat yer ve gök çöle atılmış bir halka gibidir. Arşın kürsüye olan üstünlüğü de çölün halkaya olan üstünlüğü gibidir." diye cevap vermiştir.⁹⁹ Bir başka rivayette: "Hz. Mûsâ kıyamet gününde arşın direklerinden birine tutunmuş olacaktır."¹⁰⁰ buyururken bir diğerinde: "Arşı taşıyan meleklerden bahsetmem konusunda bana izin verildi. Onlardan her birisinin kulak memesi ile boynunun arasındaki mesafe yedi yüz yıldır." diye açıklama yapmıştır.¹⁰¹ Mi'rac hadisesinde: "Cennete konuldum. Orada inciden kubbeler gördüm, toprağı da yoğun bir misk kokusu idi." demiştir.¹⁰² Hz. Peygamber kabir hayatından, haşirden, hesaptan, mîzandan, sıratın ve diğer ahiret alemine dair meselelerden de bahsetmiştir. Ayrıca Hz. Peygamber, ulvî alemlerde cereyan eden hadiselerle de vakıf olmuştur. Bir rivayete göre de Resûlullah mele-i a'lâ'daki meleklerin tartışmalarına muttali olmuştur.¹⁰³

Sirâceddin'e göre Hz. Peygamber'e verilen gayb bilgilerinin bir kısmı da önceki ümmetlerin ve geleceğe dair bazı olayların haberlerinden oluşmaktadır.¹⁰⁴ O burada da değişik örnekler vermiştir. Bu örnekler şunlardır: İbn Abbâs'ın rivayetinde Resûlullah: "(Geçmiş) ümmetler bana gösterildi." buyurarak bazı peygamberler ve onların ümmetlerinden bahsetmiştir.¹⁰⁵ Huzeyfe b. Esîd'in rivayetinde Hz. Peygamber: "Ümmetim bana dün gece bu oda içerisinde gösterildi. Öyle ki ben, kişiyi dostundan daha iyi tanıyabilecek konuma geldim."¹⁰⁶; İbn Ömer'in rivayetinde: "Allah bana dünyayı gösterdi. Ben ona ve kıyamete kadar olacak her şeye baktım. Sanki avcuma bakıyor gibiydim."¹⁰⁷ demiştir. Bir başka rivayette: "Allah yeryüzünü benim için dürdü. Ben de böylece yeryüzünün doğu ve batı her tarafını gördüm."¹⁰⁸; bir diğerinde ise: "Daha önce gösterilmeyen ne varsa şu bulunduğum yerde hepsi gösterildi hatta cennet ve cehennem bile."¹⁰⁹ buyurmuştur. Üsâme b. Zeyd'in anlattığına göre Hz. Peygamber Medine'nin yüksek binalarından birinin üzerine çıkarak: "Benim gördüklerimi sizler de görüyor musunuz? Ben, evlerinizin aralarına dökülen fitneleri, şiddetli yağmur sellerinin açtığı yarlar gibi görüyorum." buyurmuş,¹¹⁰ Bedir Savaşı öncesinde: "Şurası falanın şurası da falanın düşeceği yer." şeklinde müşriklerin ileri gelenlerinin öleceği yerleri öncesinde haber vermiş ve Bedir'de Allah Resûlü'nün tam olarak işaret ettiği yerlerde ismi geçen kimseler öldürülmüştür.¹¹¹ Bir defasında da Hz. Peygamber: "Şu kapıdan Yemen'in hayırlısı olan biri gelecek. Dikkat edin, yüzünde krallık nişanı vardır." buyurmuş, birazdan da

⁹⁸ Sirâceddin, *Seyyidünâ Muhammed*, 149.

⁹⁹ Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî, *Sahîhu İbn Hibbân bi tertibi İbn Belebân*, nşr. Şuayb el-Arnaût (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1414/1993), 2/76 (No. 361). *Sahîh'i* neşreden Şuayb el-Arnaût hadis hakkında "isnadı zayıftır" demiştir.

¹⁰⁰ Buhârî, "Husûmât", 1 (No. 2281); "Enbiyâ", 27 (No. 3217); "Tefsîr", 133 (No. 4362); "Diyât", 31 (No. 6519); "Tevhîd", 22 (No. 6991).

¹⁰¹ Ebû Dâvûd, "Sünnet", 19 (No. 4723). Şuayb el-Arnaût hadis hakkında "isnadı zayıftır" demiştir.

¹⁰² Buhârî, "Salât", 1 (No. 342); "Enbiyâ", 7 (No. 3164); Müslim, "İmân", 263 (No. 163).

¹⁰³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 5/437 (No. 3484); 27/171 (No. 16621); 36/422 (No. 22109); 38/256 (No. 23210); Tirmizî, "Tefsîr", 39 (No. 3233, 3234, 3235). Tirmizî hadis hakkında "sahih" demiştir.

¹⁰⁴ Sirâceddin, *Seyyidünâ Muhammed*, 151.

¹⁰⁵ Buhârî, "Enbiyâ", 32 (No. 3229); "Tıb", 17 (No. 5378), 41 (No. 5420); "Rikâk", 50 (No. 6175); Müslim, "İmân", 374 (No. 220).

¹⁰⁶ Taberânî, *Mu'cemu'l-kebir*, 3/181 (No. 3054). Heysemî, Taberânî'nin râvilerinden Ziyâd b. el-Münzir'i kezzâb olarak nitelemiştir. Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid*, 10/69 (No. 16712).

¹⁰⁷ Taberânî, *Mu'cemu'l-kebir*, 13/318 (No. 14112). Heysemî, hadis hakkında "râvilerinden zayıflığı çok olan Saîd b. Sinân er-Rahâvî'ye rağmen râvileri güvenilir kabul edilmişler" demiştir. Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid*, 8/287 (No. 14067).

¹⁰⁸ Müslim, "Fiten", 19 (No. 2889).

¹⁰⁹ Buhârî, "İlim", 24 (No. 86); "Vudû", 36 (No. 182); "Cuma", 27 (No. 880); "Küsûf", 10 (No. 1005); "İ'tisam", 2 (No. 6857); Müslim, "Küsûf", 11 (No. 905).

¹¹⁰ Buhârî, "Mezâlim", 26 (No. 2335); "Menâkıb", 22 (No. 3402); "Fiten", 4 (No. 6651); Müslim, "Fiten", 9 (No. 2885).

¹¹¹ Müslim, "Cihad ve Siyer" 83 (No. 1779); "Cennet" 76 (No. 2873).

Cerîr b. Abdullah gelmiştir.¹¹² Bir başka rivayette ise: “Şimdi sakalından abdest suyu damlayan biri içeri girecek.” buyurmuş ve Sa’d b. Mâlik içeri girmiştir.¹¹³ Bir başka seferinde de: “Şu yoldan doğu tarafının hayırlısı olan bir grup gelecek.” buyurmuş ve bir müddet sonra Abdülkays heyeti gelivermiştir.¹¹⁴ Resûlullah bir defasında Abdullah b. Büsr’ün başına ellerini koyarak: “Bu çocuk yüz yıl yaşayacak.” buyurmuş, o da yüz sene yaşamıştır.¹¹⁵

Abdullah Sirâceddin, Allah’ın Hz. Peygamber’e anlık olarak bazı kimselerin içlerinden geçen düşünceleri ve gıyabında konuşulan bazı sözleri de haber verdiğini ifade etmiş ve şu birkaç örneği dile getirmiştir: Mekke’nin fethi sırasında Ebû Süfyân’ın: “Acaba bir toplanıp saldırsam mı?” diye içinden geçirmesi üzerine Hz. Peygamber: “O takdirde seni rezil ederiz.” demiştir.¹¹⁶ Yine Ebû Süfyân mescitte otururken içinden “Muhammed bizi nasıl yendi bilemiyorum.” diye düşünmüş, yanına gelip göğsüne vuran Hz. Peygamber: “Seni Allah ile yendik.” buyurmuştur.¹¹⁷ Ebû Mûsâ el-Eş’arî bir kimseye: “Gel, bu günümüzü Allah rızası için ayıralım.” demiş, Hz. Peygamber hutbesinde: “Bazıları ‘Gel, bu günümüzü Allah rızası için ayıralım’ diyor.” buyurmuştur.¹¹⁸ Vâbisa b. Ma’bed iyilik ve günaha dair her şeyi sormak niyeti ile Hz. Peygamber’e gelmiş, Allah Resûlü ona: “Yaklaş ey Vâbisa, niçin geldiğini ben mi haber vereyim yoksa sen mi söylersin?” deyince o: “Sen haber ver ey Allah’ın Resûlü.” demiş ve Hz. Peygamber de sormak istediği soruyu ifade etmiştir.¹¹⁹ Ayrıca Umeyr b. Vehb ile Safvân b. Ümeyye arasında Allah Resûlü’nü öldürme üzerine geçen gizli konuşmayı Hz. Peygamber Medine’de huzuruna gelen Umeyr b. Vehb’e haber vermiş,¹²⁰ benzer bir hadise de Mekke’nin fethi yılında tavaf sırasında yaşanmıştır. Hz. Peygamber’i öldürme düşüncesinde olan Fazâle b. Umeyr’e Hz. Peygamber: “İçinden ne geçiriyorsun bakalım.” demiştir.¹²¹

Abdullah Sirâceddin, Hz. Peygamber’e verilen gaybî bilgileri geniş çerçevede ele almaktadır. Ahirete ait bilgiler, geçmişte olan hadiseler, kalpten geçen kimi duygular, gelecekte olacak bazı haberler ve benzeri diğer şeylere bu başlık altında yer vermiştir. Esasında hadis eserlerinde bu türden bilgiler önemli bir yer tutmaktadır. Genel bir bakışla şunu söylemek zor olmayacaktır: Bu bilgilerin kaynağının vahiy olması, nübüvvetin doğası gereğidir. Aksi düşünülürse Hz. Peygamber’in tahmin, his veya etraftan aldığı bilgilerle mesela geçmişe veya geleceğe ait bir şeyler söylemesi, onun -haşa- hissî yorumlarla insanlara konuştuğu ve onların zihinlerini kesinliği olmayan bilgilerle doldurduğu anlamına gelir ki bu nübüvvet makamına yakışmayacak bir durum olur. Resûlullah’ın vermiş olduğu haberlerin zamanı geldiğinde gerçekleşmiş olması ya da anlık olarak kalpten geçen duyguları dile getirmesi bu türden ifadelerin vahiy kaynaklı olduğunu göstermektedir. Öte yandan

¹¹² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 31/516 (No. 19180); 31/555 (No. 19227). Şuayb el-Arnaût hadis hakkında “sahihtir” demiştir.

¹¹³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 20/124 (No. 12697). Şuayb el-Arnaût hadis hakkında: “Buhârî ve Müslim’in şartlarına göre sahihtir.” demiştir.

¹¹⁴ Ebû Ya’lâ, *Müsned*, 12/245 (No. 6850); Taberânî, *Mu’cemu’l-kebir*, 20/345 (No. 812). Hadis hakkında; *Müsned*’i neşreden Hüseyin Selim Esed hasen demektedir. Heysemî de benzer şekilde: “Bazı râviler hakkında çeşitli değerlendirmeler olmakla birlikte râvileri sikadır.” demiştir. Heysemî, *Mecma’u’z-zevâid*, 9/388 (No. 16060).

¹¹⁵ Heysemî, *Mecma’u’z-zevâid*, 9/404. (No. 16119). Râvilerinin sika olduğunu söylediği bu rivayeti Heysemî, Taberânî ve Bezzâr’ın naklettiğini ifade etmektedir. Fakat biz Taberânî ve Bezzâr’ın eserlerinde bu rivayete rastlayamadık.

¹¹⁶ Ebû Abdullah Muhammed b. Abdülbâkî b. Yûsuf ez-Zürkânî, *Şerhu’l-Allâme ez-Zürkânî ‘ale’l-Mevâhibi’l-ledünniye bi’l-minahi’l-Muhammediyye*, nşr. Muhammed Abdülazîz el-Hâlidî (Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1417/1996), 3/485.

¹¹⁷ Zürkânî, *Şerhu’l-Mevâhib*, 3/485.

¹¹⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 32/529 (No. 19756). Şuayb el-Arnaût hadis hakkında “râvileri sika olmakla birlikte râvilerinden Sâbit b. Eslem el-Bünânî’nin hadisi aldığı hocasının mübhem olması sebebiyle bir zayıflık oluştuğunu” belirtmiştir.

¹¹⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 29/528 (No. 18001); 29/533 (No. 18006). Şuayb el-Arnaût hadis hakkında “isnadı zayıf” demiştir.

¹²⁰ Taberânî, *Mu’cemu’l-kebir*, 17/58 (No. 118). Heysemî isnadı hakkında “ceyyid” demiştir. Heysemî, *Mecma’u’z-zevâid*, 8/286. (No. 14063).

¹²¹ İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-nebeviyye*, 5/80.

yukarıdan beri Sirâceddin'in zikrettiği, Hz. Peygamber'in gayba dair bilgilendirildiğine örnek teşkil eden haberlerin önemli bir kısmının da sahih olduğunu belirtmelidir.

2.2.4. Canlılara Dair Bilgisi

Abdullah Sirâceddin, Hz. Peygamber'in bazı canlılara dair verdiği bilgileri, onun bilgisinin genişliğini oluşturan unsurlardan biri olarak değerlendirir.¹²² Bu konuda da hadislerden örnekler vermektedir. Bu örnekleri şöyle ifade edebiliriz: Bir rivayette Ebû'd-Derdâ: "Resûlullah gökte iki kanadı ile uçan kuşu dahi bize haber vermiş olduğu halde aramızdan ayrıldı."¹²³ derken bir diğerinde Ebû Zer: "Resûlullah gökte iki kanadı ile uçan kuş hakkında bile bize bilgi vermiş olduğu halde aramızdan ayrıldı." demiştir.¹²⁴ Başka bir hadiste daha genel bir ifade ile Hz. Peygamber: "*Cennete yaklaşıp cehennemden uzaklaştırarak her şey size açıklandı.*" buyurmuştur.¹²⁵

Sirâceddin'in zikrettiği Ebu'd-Derdâ ve Ebû Zer'den nakledilen rivayetlerde Hz. Peygamber'in değişik canlılar hakkında vermiş olduğu bilgiler; onlar hakkındaki değişik fikhî hükümleri, onların ibretlik yönlerini ve dine taalluk eden taraflarını ifade eder.¹²⁶ Onların bu ifadeleri: "Hz. Peygamber bizim için gerekli olan hayvanatla ilgili bilgileri dahi öğretti." şeklinde anlaşılmalıdır. Zira dinî tebliğ ile görevlendirilen Allah Resûlü'nün değişik canlılara ait vereceği bilgilerin bu çerçevede olması beklenir.

Sirâceddin bir başka örnekte; Hz. Ömer'in halifelik yıllarından birinde çekirgelerin iyice azaldığını, bunun üzerine Hz. Ömer'in çevrede çekirge olup olmadığını soruşturduğunu fakat olumlu cevap gelmeyince üzüldüğünü nakletmiştir. Daha sonra Hz. Ömer Irak, Şam ve Yemen taraflarına atlılar gönderip oralarda çekirge bulunup bulunmadığını öğrenmek istemiş, bir müddet sonra Yemen'e gidenler beraberinde bir avuç kadar çekirge ile dönüp bunları Hz. Ömer'in önüne koyunca çok sevinen Hz. Ömer üç defa tekbir getirdikten sonra: "Ben Resûlullah'ın: '*Allah Teâlâ yeryüzünde bin ümmet yarattı. Bunların altı yüz tanesi denizde, dört yüz tanesi de karadadır. Bu ümmetler içerisinde en evvel helak olanlar çekirgelerdir. Çekirgeler helak oldular mı diğer ümmetler de onu takip ederler. Tıpkı bir ipte dizili olan boncukların ipin kopmasıyla birlikte peş peşe düşmeleri gibi.*'"¹²⁷ buyurduğunu işittim." demiştir.

Sirâceddin ayrıca Kur'an'dan örneklerle hayvanların kendi aralarında ümmetler olduklarını ve belli bir düzenlerinin bulunduğunu belirtir. Ona göre: "*Yeryüzünde yürüyen hayvanlar ve (gökyüzünde) iki kanadıyla uçan kuşlardan ne varsa hepsi ancak sizin gibi topluluklardır. Biz o kitapta hiçbir şeyi eksik bırakmadık. Nihayet (hepsi) toplanıp Rablerinin huzuruna getirilecekler.*"¹²⁸ mealindeki âyet bunu açıkça belirtir. O, "Ebû Hüreyre'den rivayet edilen: '*Kıyamet günü bütün haklar sahibine verilecek hatta boynuzsuz koyun için boynuzlu koyundan kısas yapılacaktır.*'"¹²⁹ hadisi de âyetteki Rablerinin huzuruna getirilmelerine burada terettüp edecek meselelerle ilgilidir." demektedir.¹³⁰

Sirâceddin'in burada hadisi zahirine hamlettiği görülmektedir. Ebû Hüreyre'nin de benzer şekilde hadisi anladığı ve: "Hayvanlar toprak olmadan önce bahsi geçen kısas

¹²² Sirâceddin, *Seyyidünâ Muhammed*, 162.

¹²³ Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid*, 8/264. (No. 13973). Heysemî, bu rivayeti Taberânî'dan nakletmektedir. Fakat biz Taberânî'nin eserlerinde rivayete rastlayamadık. Ayrıca Heysemî hadisin râvilerinin sika olduğunu belirtmektedir.

¹²⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 35/290 (No. 21361). Şuayb el-Arnaût hadis hakkında "hasen" demiştir.

¹²⁵ Taberânî, *Mu'cemu'l-kebîr*, 2/155 (No. 1647). Heysemî, hadisin râvilerinin sika olduğunu ifade etmektedir. Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid*, 8/264. (No. 13971).

¹²⁶ Ahmed b. Abdurrahman b. Muhammed el-Bennâ es-Sââtî, *Fethu'r-rabbânî fî tertîbi Müsnedi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel eş-Şeybânî* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-'Arabî, ts), 1/153.

¹²⁷ Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid*, 7/322 (No. 12433). Heysemî, râvilerinden Ubeyd b. Vâkîd'in "zayıf" olduğunu belirtmekte bu rivayeti Ebû Ya'lâ'dan nakletmektedir. Fakat biz Ebû Ya'lâ'da bu rivayeti tespit edemedik.

¹²⁸ el-En'âm 6/38.

¹²⁹ Müslim, "Birr ve Sıla", 60 (No. 2582).

¹³⁰ Sirâceddin, *Seyyidünâ Muhammed*, 163-164.

uygulanacaktır.” dediği nakledilmiştir.¹³¹ İbn Melek (öl. 854/1450-1451) de benzer bir kanaate sahiptir.¹³² Nevevî (öl. 676/1277) de hadis hakkında şöyle der:

“Bu kıyamet gününde insanların, çocukların, delilerin ve kendilerine İslâm daveti ulaşmayanların haşredildikleri gibi, hayvanların da dirilerek mahşer yerine getirileceklerine açık delildir. Kitap ve sünnetin açık delilleri de bunu göstermektedir. *“Vahşi hayvanlar bir araya toplandığı zaman”*¹³³ âyeti de bunu gösterir. Aklen veya şer’an bir mâni bulunmadığı takdirde, şer’î bir sözü zahir manası üzerine bırakmak gerekir. Ulemânın beyanına göre kıyamet gününde mahşer yerine toplanmak için sevap veya ceza vermek şart da değildir. Boynuzsuz koyun için de boynuzludan kısas almak mükelleflere mahsus olan kısas değil, kısas-ı mukabele’dir. Çünkü hayvanlar mükellef değildirler.¹³⁴

Ali el-Kârî (öl. 1014/1605) de farklı görüşleri zikrettikten sonra meselenin özünün; Allah’ın adaletinin tecellisinde mükelleflerin hesabının çok çetin olacağı ve bütün hakların sahiplerine iade edileceği olduğunu belirtir.¹³⁵ Netice itibariyle hadisi zahiri üzere anlayan âlimlerimizin varlığı yanında hayvanların mükellef olamadıklarından hareketle bunun mecazi olacağını söyleyenler de olmuştur. Sirâceddin’in bu konudaki yaklaşımı da şârihlerin belli bir kısmına muvafık düşmektedir.

Abdullah Sirâceddin: *“Rabbin bal arısına şöyle ilham etti.”*¹³⁶ ve: *“Karınca vadisine geldikleri zaman, bir karınca: Ey karıncalar! Yuvalarınıza girin; Süleyman ve ordusu farkına varmadan sizi ezmesin! dedi”*¹³⁷ mealindeki âyetler ile: *“Önceki peygamberlerden birini karınca ısırıldı. O da karıncanın yuvasının yakılmasını emretti ve yakıldı, Allah da ona şöyle vahyetti: “Seni bir karınca ısırıldı diye, tesbih eden bir ümmeti yaktın.”*¹³⁸ hadisini de delil getirerek hayvanların da kendi aralarında bir ümmet olduklarını belirtir.¹³⁹

Sonuç

Hiz. Peygamber’in bilgisi meselesi, son dönemin güncel konuları arasında yer almıştır. İslâm dünyasında olduğu gibi ülkemizde de konu değişik yönlerden akademik olarak incelenmiştir. Yapılan çalışmalar, Hiz. Peygamber’in vahye dayalı bilgisinin sadece Kur’an’la sınırlı olduğu veya her şeyi bildiği ya da Kur’an dışında da vahiy aldığı şeklinde üç temel görüş etrafında toplanmaktadır.

İlmî birikimi ve eserleri ile dikkat çeken Halep ulemâsından Abdullah Sirâceddin de Hiz. Peygamber’in bilgisi konusunu ele alanlardan biridir. *Seyyidünâ Muhammed* adlı eserinde Sirâceddin Nisâ sûresi 113. âyet merkezinde konuyu işlemekte ve sınırlarının insanlar tarafından tespitinin mümkün olmayacağı kadar Hiz. Peygamber’in bilgisinin geniş olduğunu örneklerle ortaya koymaktadır. Bir başka ifade ile ona göre; Hiz. Peygamber’in bilgisinin sınırları geniştir ve tespiti mümkün değildir.

Abdullah Sirâceddin’in konuyu çok sayıda âyet ve hadis referanslı ele alması, yer yer kaynak niteliğinde temel eserlere atıf yapması ve delil olarak sunduğu hadislerin önemli bir kısmının sahih rivayetler olması, zayıf olanların ise muhteva itibariyle sahih olanlarla paralellik göstermesi böyle önemli bir konuda en temel beklentidir. Hemen her cümlesinin ardından bir âyet veya hadisi delil getirmesi Sirâceddin’in meseleyi müdellel olarak incelediğini göstermektedir. Ayrıca naklettiği hadisleri temel eserlerden seçmesi, sahih

¹³¹ Ebu’l-Abbâs Ahmed b. Ömer b. İbrahîm el-Kurtubî, *el-Müfhim limâ eşkele min telhîsi Kitabı Müslim*, nşr. Muhyiddin Dîb Mistî, Ahmed Muhammed es-Seyyid, Yûsuf Ali Büdeyvi, Mahmûd İbrahîm Bezzâl (Beyrut-Dimaşk, Dâru İbn Kesîr-Dâru’l-Kelimi’t-Tayyib, 1417/1996), 6/564.

¹³² Muhammed b. İzzeddin b. Abdullatif b. Abdulaziz İbnü’l-Melek er-Rûmî, *Şerhu Mesâbîhi’s-sünne li’l-İmâm el-Beğavî*, nşr. Nureddin Tâlib (Kuveyt: İdâretü’s-Sekâfeti’l-İslâmiyye, 1433/2012), 5/361.

¹³³ et-Tekvîr 81/5.

¹³⁴ Ebû Zekeriyâ Muhyiddin Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *el-Minhâc şerhu Sahîhi Müslim b. el-Haccâc* (Beyrut: Dâru İhyâ’it-Türâsi’l-‘Arabî, 1392), 16/136-137.

¹³⁵ Ebu’l-Hasan Nureddin Ali b. Sultân el-Herevî el-Kârî, *Mirkâtül-mefâtih şerhu Mişkâti’l-Mesâbîh*, nşr. Cemal Aytânî (Beyrut: Dâru’l-Kütübü’l-‘İlmiyye, 1422-2001), 9/316.

¹³⁶ en-Nahl 16/68.

¹³⁷ en-Neml 27/18.

¹³⁸ Buhârî, “Cihad ve Siyer” 150 (No. 2856); Müslim, “Selâm” 148 (No. 2241).

¹³⁹ Sirâceddin, *Seyyidünâ Muhammed*, 164.

rivayetleri öncelemesi, hadislerin kaynaklarına işaret etmeye özen göstermesi ve yer yer sıhhatine dair değerlendirmelerde bulunmuş olması hadis ilmi açısından takdire değer bir yaklaşımdır.

Öte yandan, Hz. Peygamber'in çok geniş bir bilgiye sahip olduğu vurgulanırken her şeyi bilir anlamında ifrat olarak değerlendirilebilecek herhangi direkt veya dolaylı bir cümle olmaması da dikkat çekicidir.

Abdullah Sirâceddin'in, delil olarak sunduğu âyetler hakkında pek çok müfessirin de benzer değerlendirmeler yaptığı, dolayısıyla Sirâceddin'in âyetleri belli tefsirlere paralel yorumladığı anlaşılmaktadır. Özellikle en başta vurguladığı Nisâ suresi 113. Âyetteki: "*Allah sana bilmediğin şeyleri öğretmiştir.*" ifadesini bir kısım müfessir, dünya ve ahirete dair geniş çerçevede bilgiler şeklinde anlamıştır. O da âyeti benzer manada yorumlamış ve Hz. Peygamber'in herhangi bir bilgiye sahip olmasının ilahî kaynaklı olduğunu dile getirmiştir. Bunun yanında kimi müfessirler âyetin manasını, şeriata dair bilgiler diye sınırlamışlardır. Gerek bu gerekse diğer âyetlerin farklı şekillerde değerlendirildikleri göz önünde bulundurulursa Sirâceddin'in görüşlerinin aksine yorumların da olduğu bilinmelidir.

Netice itibarıyla Abdullah Sirâceddin konu hakkında ifrat ve tefritten uzak bir yaklaşım göstermektedir. "Hz. Peygamber'e vahyedilen sadece Kur'an'dır ve bunun dışındaki bilgiler kendi tecrübeleridir." ile "Hz. Peygamber her şeyi bilir." arasında daha net ve makul bir duruş ortaya koymaktadır.

Allah Resûlü, elbette kişisel olarak değerlendirmelerde bulunmuş veya etrafından bazı malumat öğrenmiştir. Ancak bunun sınırlarını çizme imkânı bulunmamaktadır. Herhangi bir hadiste Hz. Peygamber'in ifade ettiği bilginin vahiy kaynaklı olması en azından muhtemeldir. Vahiyle herhangi bir şekilde müdahale edilmemiş olan bilgilerin bağlayıcılığına hükmetmek, bu bilgilerin vahiy kaynaklı veya vahyin onayladığı bilgiler olduğunu düşünmek Abdullah Sirâceddin'in anlayışına uymaktadır.

Son olarak; Hz. Peygamber'in bilgisinin kaynakları ve sınırları konusunun daha geniş düzlemde araştırılmasına ihtiyaç olduğunu da belirtmeliyiz. Bu konunun yeterince araştırılıp değerlendirilmesi, son dönemde güncel konular arasına giren Hz. Peygamber'in otoritesi ve sünnetinin dindeki yeri meselesine katkı sağlayacaktır.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Finansman/Funding: Yazar, bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadığını kabul eder / The author acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Çıkar Çatışması / Competing Interests: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan eder / The author declare that have no competing interests.

Kaynakça

- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî. *Müsned*. nşr. Şuayb el-Arnaût, Âdil Mürşid vd. 50 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1421/2001.
- Âlûsî, Şihâbuddin Mahmûd b. Abdullah el-Hüseynî. *Rûhu'l-me'ânî fi tefsîri'l-Kur'ânî'l-Azîm ve's-seb'î'l-mesânî*. nşr. Ali Abdülbârî Atıyye. 16 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1415/1994.
- Akcaoğlu, Faik. *Hiz. Peygamber'in Kur'an Vahyi Dışında Bilgilendirilmesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010.
- Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali. *el-Medhal ilâ 'ilmi's-sünen*. nşr. Muhammed Avvâme. 2 Cilt. Cidde: Dâru'l-Minhâc-Dâru'l-Yüsr, 1437/2017.
- Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali. *Şu'abü'l-îmân*. nşr. Abdulâlî Abdulhamîd Hâmîd. 14 Cilt. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1423/2003.
- Bırışık, Abdülhamit. "Hint Alt Kıtasında Hiz. Peygamber'in Gayb Bilgisi Tartışmaları ve Tekfir". *İslam Düşüncesinde Gayb Problemi I Tartışmalı İlmi Toplantısı*. ed. Bedreddin Çetiner. 289-303. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2003.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâîl. *el-Câmi'u's-sahîh*. nşr. Muhammed Dîb el-Bugâ. 6 Cilt. Beyrut: el-Yemâme, 3. Basım, 1407/1987.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman b. el-Fadl b. Behram. *Müsnedü'd-Dârimî*. nşr. Hüseyin Selim Esed ed-Dârânî. 4 Cilt. Riyad: Dâru'l-Muğnî, 1421/2000.
- Daudî, Halid Zaferullah, *Şah Veliyyullah Dehlevî'den Günümüze Pakistan ve Hindistan'da Hadis Çalışmaları*. İstanbul: İnsan Yayınları, 1995.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî. *Sünen*. nşr. Şuayb el-Arnaût - Muhammed Kâmil Karabellî. 7 Cilt. Beyrut: Dâru'r-Risâle el-Âlemiyye, 1430/2009.
- Ebû Hayyân, Muhammed b. Yûsuf b. Ali el-Endelüsî. *el-Bahru'l-muhît fi't-tefsîr*. nşr. Sıdkî Muhammed Cemîl. 11 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1420.
- Ebû Ya'lâ, Ahmed b. Ali b. el-Müsennâ et-Temîmî el-Mevsilî. *Müsned*. nşr. Hüseyin Selim Esed. 13 Cilt. Dimaşk: Dâru'l-Me'mûn li't-Türâs, 1404/1984.
- Genç, Mustafa. *Sünnet-Vahiy İlişkisi*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2005.
- Hatiboğlu, İbrahim. "Abdullah Sirâcuddin el-Hüseynî". *Hadis Tetkikleri Dergisi* 4/1 (2006), 225-229.
- Hatiboğlu, Mehmed Said. *Hiz. Peygamber ve Kur'an Dışı Vahiy*. Ankara: Otto Yayınları, 2009.
- Heysemî, Ebu'l-Hasan Nureddin Ali b. Ebû Bekir b. Süleyman. *Mecma'u'z-zevâid ve menba'u'l-fevâid*. nşr. Hisamüddin el-Kudsî. 10 Cilt. Kahire: Mektebetü Kudsi, 1414/1994.
- Itr, Nüreddîn, *Safahât min hayâti'l-îmâm şeyhi'l-islâm eş-şeyh Abdullah Sirâcuddin el-Hüseynî radiyallahu anh*. Dimaşk: Dâru'r-Ru'ye, 1423/2002.
- İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir et-Tûnisî. *et-Tahrîr ve't-tenvîr*. 30 Cilt. Tunus: ed-Dâru't-Tûnisiyye, 1984.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtîm Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî. *Sahîhu İbn Hibbân bi tertîbi İbn Belebân*. nşr. Şuayb el-Arnaût. 18 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1414/1993.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddin Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyârî. *es-Sîretü'n-nebeviyye*. nşr. Taha Abdurrauf Sa'd. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Cil, 1411.
- İbn Kesîr, Ebül-Fidâ İsmâîl b. Ömer b. Kesîr el-Kuraşî ed-Dimeşkî. *Tefsîrul-Kur'ânî'l-Azîm*. nşr. Sâmî b. Muhammed Selâme. 8 Cilt. Riyad: Dâru Taybe, 1420/1999.
- İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni. *Sünen*. nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 2 Cilt. b.y.: Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-'Arabiyye, Faysal İsa el-Bâbî el-Halebî, ts.
- İbnü'l-Cevzî, Cemaleddin Ebû'l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed. *Zâdü'l-mesîr fi 'ilmi't-tefsîr*. nşr. Züheyr eş-Şâviş. 4 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1422.
- İbnü'l-Esîr, Ebû's-Seâdât Mecdüddin el-Mübârek b. Esîrüddin Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî. *en-Nihâye fi garîbi'l-hadîs ve'l-eser*. nşr. Tâhir Ahmed Zâvi-Mahmûd Ahmed et-Tanâhî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1399/1979.
- İbnü'l-Melek, Muhammed b. İzzeddin b. Abdullatif b. Abdulaziz er-Rûmî. *Şerhu Mesâbîhi's-sünne li'l-İmâm el-Beğavî*. nşr. Nureddin Tâlib. 6 Cilt. Kuveyt: İdâretü's-Sekâfeti'l-İslâmiyye, 1433/2012.

- el-Kârî, Ebu'l-Hasan Nureddin Ali b. Sultân el-Herevî. *Mirkâtül-mefâtih şerhu Mişkâtî'l-Mesâbih*. nşr. Cemal Aytânî. 11 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1422-2001.
- Kastallânî, Ebu'l-Abbâs Şihâbüddin Ahmed b. Muhammed b. Ebû Bekir. *el-Mevâhibü'l-ledünniyye bi'l-minahi'l-Muhammediyye*. nşr. Salih Ahmed eş-Şâmî. 4 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1425/2004.
- Keşmirî, Muhammed Enver Şâh. *Feyzu'l-bârî 'alâ Sahîhi'l-Buhârî*. nşr. Muhammed Bedri-Âlem Mirâtî. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1426/2005.
- Kurtubî, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Ömer b. İbrahîm. *el-Müfhim limâ eşkele min telhîsi Kitabı Müslim*. nşr. Muhyiddin Dîb Mistü, Ahmed Muhammed es-Seyyid, Yûsuf Ali Büdeyvi, Mahmûd İbrahîm Bezzâl. 7 Cilt. Beyrut-Dimaşk, Dâru İbn Kesîr-Dâru'l-Kelimi't-Tayyib, 1417/1996.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed es-Semerkindî, *Te'vilâtu ehli's-sünne*. nşr. Mecdî Baslûm. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1426/2005.
- Mâverdî, Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habib. *en-Nüket ve'l-uyûn*. nşr. es-Seyyid b. Abdurrahim. 6 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî. *el-Câmi'u's-sahîh*. nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 5 cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, ts.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddin Yahyâ b. Şeref. *el-Minhâc şerhu Sahîhi Müslim b. el-Haccâc*. 18 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 1392.
- Râzî, Ebû Abdullah Fahreddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin. *Mefâtihu'l-ğayb*. 32 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, 1420/1999.
- Sââtî, Ahmed b. Abdürrahman b. Muhammed el-Bennâ. *Fethu'r-rabbânî fî tertîbi Müsnedi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel eş-Şeybânî*. 24 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, ts.
- Sirâceddin, Abdullah. *Seyyidünâ Muhammedün Resûlullah Şemâilühü'l-hamîde ve hisâlühü'l-mecîde*. Halep: Mektebetü Dâri'l-Felâh, ts.
- Süyûtî, Ebu'l-Fazl Celâleddin Abdurrahman b. Ebû Bekir. *el-Hasâisu'l-kübrâ*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1405/1985.
- Süyûtî, Ebu'l-Fazl Celâleddin Abdurrahman b. Ebû Bekir. *el-İtkân fî 'ulûmi'l-Kur'ân*. nşr. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahîm. 4 Cilt. Beyrut: el-Hey'etü'l-Mısıriyye, 1394/1974.
- Şâfî, Ebû Abdullah Muhammed b. İdrîs. *Risâle*. nşr. Ahmed Muhammed Şakir. Mısır: Matba'atü Mustafâ el-Bâbî el-Halebî, 1357/1938.
- Taberânî, Ebu'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb. *Mu'cemu'l-Kebîr*. nşr. Hamdî Abdulmecîd es-Selefi. 25 Cilt. Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1415/1994.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmulî. *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*. nşr. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türki. 26 Cilt. Kahire: Dâru Hecer, 1422/2001.
- Tahâvî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme el-Ezdî. *Şerhu müşkili'l-âsâr*. nşr. Şuayb el-Arnaût. 16. Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1408-1415/1987-1994.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevra. *Sünen*. nşr. Ahmed Muhammed Şakir - Muhammed Fuâd Abdülbâkî - İbrahîm Atve İvaz. 5 Cilt. Mısır: Matba'atü Mustafâ el-Bâbî el-Halebî, 1395/1975.
- Zehebî, Muhammed Hüseyin. *et-Tefsîr ve'l-müfessîrîn*. 3 Cilt. Kâhire: Mektebetü Vehbe, ts.
- Zemaşerî, Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Ahmed. *el-Keşşâf 'an hakâik-ı ğavâmizi't-tenzil ve 'uyûni'l-akâvîl fî vücûhi't-te'vîl*. 4 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kitabi'l-'Arabî, 1407/1987.
- Zerkeşî, Ebû Abdullah Bedreddin Muhammed b. Bahâdır b. Abdullah et-Türki el-Mısrî. *el-Burhân fî 'ulûmi'l-Kur'ân*. nşr. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahîm. 4 Cilt. b.y.: Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-'Arabiyye, 1376/1957.
- Ziyâeddin el-Makdisî, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdülvâhid b. Ahmed *el-Ehâdisü'l-muhtâra ev el-Müstahrec mine'l-ehâdisi'l-muhtâra mimmâ lem yuharrichu'l-Buhârî ve Müslim fî Sahîhayhimâ*. nşr. Abdülmelik b. Abdullah b. Dehîş. 13 Cilt. Beyrut 1420/2000.
- Zürkânî, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdülbâkî b. Yûsuf. *Şerhu'l-Allâme ez-Zürkânî 'ale'l-Mevâhibi'l-ledünniyye bi'l-minahi'l-Muhammediyye*. nşr. Muhammed Abdülazîz el-Hâlidî. 14 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1417/1996.